

Tartu Ülikool
Maailma keelte ja kultuuride kolledž

Anna-Maria Sarap

RAHVUSVAHELISE ORIENTEERUMISLIIDU KESKKONNAUURINGU VALITUD
PEATÜKKIDE TÕLGE JA TÕLKEPROBLEEMIDE ANALÜÜS

Magistritöö

Juhendaja: Piret Rääbus

Tartu

2022

Sisukord

Sissejuhatus	3
1. Sihttekst	5
2. Teoreetilised ja metodoloogilised lähtekohad	30
2.1. Tekstitüüp	30
2.2. Tõlkemeetodid	31
2.2.1. Üldisemad tõlkemeetodid	31
2.2.2. Vinay ja Darbelneti sõnastatud tõlkemeetodid	32
2.3. Terminoloogia	33
3. Tõlkeprobleemide analüüs	35
3.1. Sportlike harrastustega seotud terminiprobleemid	35
3.2. Keskkonnaga seotud tõlkeprobleemid	39
3.3. Muud terminoloogilised küsimused	43
3.4. Illustratsioonid ja tabelid	49
3.5. Järeldused	49
Kokkuvõte	52
Kirjanduse loetelu	54
Summary	57

Sissejuhatus

Orienteerumine on spordiala, kus võistleja läbib kaardi ja kompassi abil võimalikult kiiresti maastikul paiknevad kontrollpunktid (KP-d). Oluline on aga see, et KP-d tuleb läbida ettenähtud järjekorras (Eesti Orienteerumisliidu (EOL-i) koduleht, 2022).

Eestis on orienteerumine väga populaarne. 2022. aasta alguse seisuga kuulub Eesti Orienteerumisliitu 34 orienteerumisklubi, mis juhivad, suunavad ja haldavad kogu orienteerumist Eestis. Samuti korraldavad klubid võistlusi ja orienteerumispäevakuid (nii üksi kui ka koostöös teiste klubidega) ja valmistavad kaarte (EOL-i koduleht, 2022). Üle Eesti toimuvad orienteerumispäevakud, mis on tavaliselt mingi kindla nädalapäeva õhtul linna lähistel. Näiteks RMK Eestimaa orienteerumispäevakute sarjas toimub aastas pea 350 orienteerumispäevakut üle Eesti (RMK Orienteerumispäevakud koduleht, 2022).

Kuigi orienteerumine on Eestis populaarne, pole meil tehtud piisavalt uuringuid selle kohta, millise ökoloogilise jälje jätavad orienteerujad loodusele. Kuna magistritöö autor on ka ise tegelenud orienteerumisega ja puutub sellega siiani kaudselt kokku, teab ta isiklikust kogemusest, et Eestis on võistluste organiseerijatel planeerimise käigus esinenud probleeme keskkonnaametilt lubade saamisega, et mingis kindlas piirkonnas võistlust korraldada. Ette on tulnud ka seda, et maaomanikud ei soovi võõraid oma maa-alale (nt kui planeeritav jooksurada läheb läbi eraisikule kuuluva metsa). Kardetakse eelkõige seda, kuidas sellised võistlused mõjuvad loodusele.

Magistritöös tõlkimiseks valitud tekstil on informatiivne eesmärk – uuring on läbi viidud selleks, et teada saada, kui suure (või väikese) ökoloogilise jälje jätavad orienteerujad oma tegevusega loodusele. Sellise teksti tõlkimisel on oluline säilitada täpsus ja konkreetne stiil, kuid ühtlasi teha tekst loetavaks ja arusaadavaks kõigile. Tekst on siiski avalikult kättesaadav ning seda võivad lugeda kõik, kes sellest huvitatud on. Võimaluse korral saaks neid tekste kasutada ka erinevad orienteerumisklubid, kellel on neist tekstidest võistluste korraldamise ajal esinevate probleemide lahendamiseks abi. Eriti siis, kui asi puudutab võistluste korraldamiseks vajalike lubade saamist.

Magistritöö eesmärk on tõlkida Rahvusvahelise Orienteerumisliidu (IOFi) poolt tehtud keskkonnauuringu valitud peatükid ja analüüsida esinenud tõlkeprobleeme. Valitud peatükkide seast jäid välja orienteerujate seas viidud küsitlust kokkuvõttev peatükk ja neli harrastustegevust tutvustavat lühemat peatükki. Valikule seadis piiri töö maht ja tõlgitud peatükid said valitud nii, et need oleks võimalikult erinevad. Töö kirjutamisel püstitas töö autor järgmised uurimisküsimused:

1. Kuidas tõlkida keskkonnateemalisi termineid täpselt, kuid sihtteksti lugejale arusaadavalt?
2. Kuidas tõlkida sihtteksti lugejale arusaadavalt harrastustega seotud termineid, mis on pärit lähteteksti kultuuriruumist?
3. Milline eesmärk on uuringus kasutatud joonistel ja tabelitel?

Magistritöö koosneb kolmest suuremast peatükist. Esimeses peatükis on sihttekst, teises peatükis esitatakse teoreetiline taust ja kolmandas analüüsitakse esinenud tõlkeprobleeme.

1. Sihttekst

Orienteerumise ja muude maastikul tehtavate vaba aja veetmise vormide keskkonnamõjude võrdlus Dartmoori rahvuspargis, Ühendkuningriigis

Kokkuvõte

Dartmoori rahvuspargis Edela-Inglismaal on orienteerumiseks ideaalne maastik. Geoloogilised protsessid ja inimtekkelised kaevandused on kujundanud keeruka maastiku, mis on väga sobiv hea tasemega võistluste korraldamiseks.

Dartmooris on orienteerumine pika traditsiooniga tegevus, kuid viimase 25 aasta jooksul on rahvuspargi koostöökogu spordialale kehtestanud üha rohkem piiranguid. Tänapäevaks on see päädinud äärmusliku ja täieliku orienteerumise keeluga lindude pesitsusajal, mis praeguse seisuga kestab veebruari lõpust juuli keskpaigani.

Dartmoori maastikul harrastatavate 12 vaba aja veetmise tegevuse, sealhulgas orienteerumise, kohta viidi läbi keskkonna- ja ökoloogiliste mõjude võrdlev uuring. Erilist tähelepanu pöörati rahvuspargi keskkonnakorraldusele ja iseäranis erinevale suhtumisele matkapeitusesse ja orienteerumisse, mis on pealtnäha sarnased.

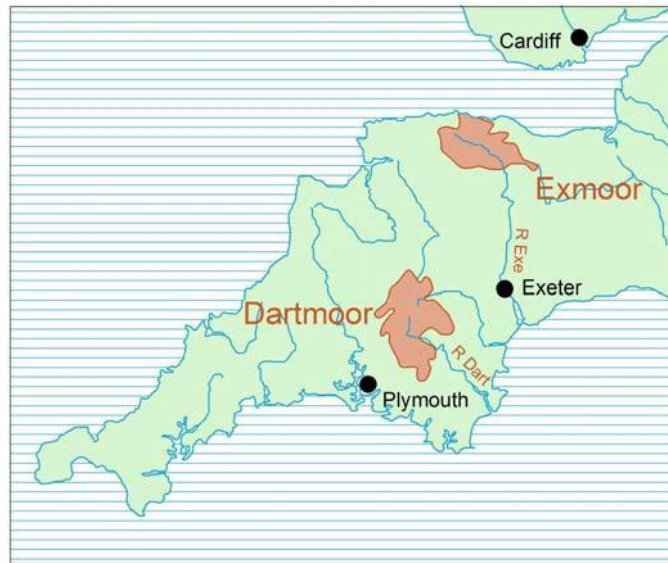
Jõuti järeldusele, et Dartmoori rahvuspargi koostöökogu ei ole orienteerumise haldamisel olnud teaduslikult objektiivne, erapooletu ja vaba emotsionaalsetest eelarvamustest.

Uuringu autor soovib koostöökogul see probleem esmajärjekorras lahendada.

Sissejuhatus

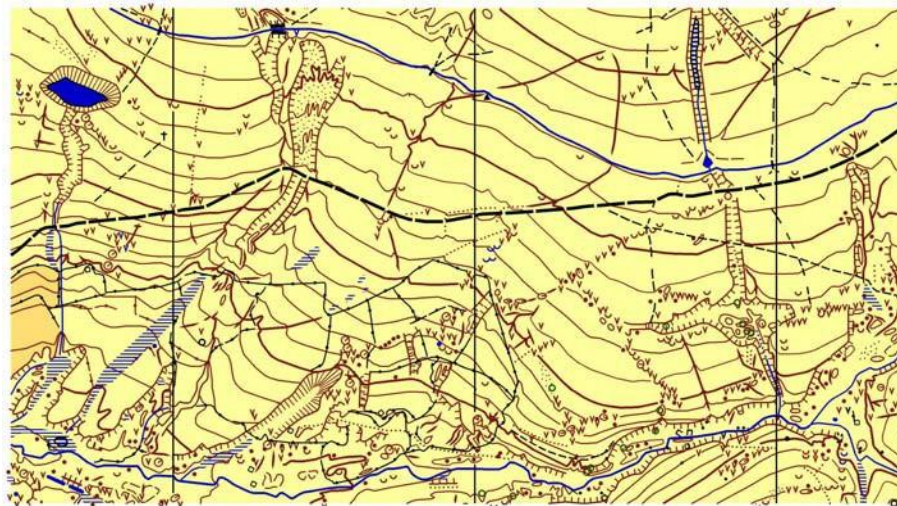
Aeg-ajalt paluvad orienteerumisklubid ja -liidud Rahvusvaheliselt Orienteerumisföderatsioonilt (IOF, ingl k *International Orienteering Federation*) nõu ning abi, et reageerida nende spordiala mõjutavatele erinevatele keskkonnakaitse meetmetele ja üldisele suhtumisele. Mõnikord võib IOF probleemiga aktiivselt tegeleda, kuid seda eeldusel, et spordiala riiklik juhtorgan annab selleks nõusoleku. IOFi sellistesse probleemidesse kaasamise eelis on see, et föderatsioon saab aidata oma erialateadmiste ja varasemate kogemustega. Vastutasuks pakuvad föderatsiooni probleemilahendusviiside üksikasjad rahvusvahelisele kogukonnale suurt huvi ning on väärtuslikud.

2004. aastal palus Devoni Orienteerumisklubi aidata toime tulla Suurbritannia edelaosas asuvas Dartmoori rahvuspargis spordialale kehtestatud piirangute ja maineprobleemidega. Rahvuspark hõlmab suuremat osa kõrgete nõmmedega alast, mida seostatakse paljude suuremate graniitsete kivimkehadega Edela-Inglismaal (joonis 1).

Joonis 1. Poolsaar Edela-Inglismaal, pruun varjutus märgistab maapinna kõrgust üle 400 m

Erinevad ilmastikutingimused on loonud maastiku, kus on palju graniidist moodustunud kivimeid. Lisaks kaevandati mineraliseerunud graniidist pealiskihist ja moondekivimitest sadu aastaid tina ja muid metallimaake, mille tagajärjel jäid alles ulatuslikud omavahel ühendatud väikesed kaevanduskohad. Inimtekkeliste ja looduslike protsesside koostoimel on tekkinud väga hea tasemega orienteerumisspordi vääriline maastik, mis nõuab head kaardilugemis- ja maastiku tundmise oskust. Dartmoori külje all asuva Burratori piirkonna orienteerumiskaardi näidis joonisel 2 illustreerib maastiku keerukust endises tinakaevanduses.

Joonis 2. Osa Crazy Welli orienteerumiskaardist mõõtkavas 1:10 000 (uuringu autori looming).

Dartmooris on orienteerumisspordiga tegeldud alates 1960ndatest aastatest, mil spordiala esimest korda Ühendkuningriigis tutvustati. Sellele järgnenud kümnendil toimus Dartmoori nõmmedel mitu suurt üritust, nagu näiteks Briti meistrivõistlused ja 1979. aasta orienteerumisvõistlus *International Jan Kjellstrom Easter Festival* (Rahvusvaheline Jan Kjellstromi lihavõttefestival – autori tõlge). Dartmoori rahvusparki koostöökogu võttis need üritused hästi vastu. Oma 1979. aasta aruandes märkisid nad: „Aprilli keskel toimunud rahvusvaheline orienteerumisüritus meelitas Fernworthy’i 3000 inimest. Probleeme ei tekkinud ja päeva lõpus vedeles maas vaid mõni üksik kummipaber. Rohkearvulise osavõtuga üritus oli rahvusparki kasutamise musternäite“ (DNPA 1979).

Neli aastat hiljem aga pidas rahvuspark kõiki massiüritusi, sh orienteerumist, millekski, mis „avaldavad pika aja jooksul mõju nii Dartmoorile, teistele looduse nautijatele kui ka kohalike huvidele“ ja „iga sellise ürituse korraldamine on küll imetlusväärne, kuid järelevalve vajadus on muutumas üha olulisemaks“ (DNPA 1983, 27).

1983. aastal valminud tulevikku suunatud analüüsis vaadeldi tavapärasest eristuvaid vaba aja veetmise viise. 1979. aastal Fernworthy metsas toimunud Jan Kjellstromi võistluse juurde kirjutati kommentaar „ei tekitanud mingeid probleeme“, kuid lisati hoiatus hilisemate metsast väljas toimuvate ürituste korraldamise kohta, mis on „põhimõtteliselt vastuvõetavad, kuid mille toimumisaegadele, radadele, kontrollpunktidele jne peab hoolikalt tähelepanu pöörama“ (ibid. 96). Suhtumine suurematesse orienteerumisüritustesse muutus alates 1979. aasta võistlusest lühikese aja jooksul innuka toetuse asemel vaevu „vastuvõetavateks“.

Hoolika tähelepanu tähendus sai selgeks 1992. aasta septembris Burratoris toimunud Caddihoe Chase`i kahepäevasel piirkondlikul orienteerumisvõistlusel. Rahvuspark vähendas osavõtjate arvu 1200-ni, et „vähendada võimalikke kahjustusi ja häiringuid“ (Baldock 1992). Vajalik luba anti tingimusel, et korraldajad teevad koostööd rahvusparki ökoloogidega, kes soovisid hinnata ürituse mõju taimestikule ja pinnasele. Mitme tihedalt kasutatava kontrollpunkti juures tehti mõju hindamise uuringud. Kuigi mõõtmised olid täpsed, oli uuring tervikuna rohkelt vigu täis. Tähelepanu ei juhitud tulemuste anomaalsele olemusele (näiteks taimestiku kahjustus *vähenes*, kui osalejate arv *suurenes*) ja mis veelgi tähtsam, orienteerumise mõju ei asetatud samasse konteksti teiste vaba aega veetvate inimeste ja kariloomade avaldatava mõjuga. Taimestiku taastumist jälgiti järgmise 12 kuu jooksul ja kokkuvõtlikus aruandes järeldati, et üritusel „oli selle piirkonna taimestikule väga väike pikemaajaline mõju“ (Baldock 1993). Vaatamata õigele järeldusele oli aruandes mitmeid hoiatusi ja läbi viidud uuring jättis erapooliku mulje, mis viitas sellele, et koostöökogu suhtus spordialasse eelarvamustega.

Võimalus Dartmooris orienteeruda aina vähenes. 1997. aasta lihavõtetel planeeriti rahvusvaheline Jan Kjellstromi lihavõttefestivali orienteerumisüritus taas Inglismaa edelaosas korraldada. Sellise silmapaistva meistrivõistluse (toimub Dartmooris kord 20 aasta jooksul) korraldamiseks metsaistanduses ja sellega külgneval Burratori valgla avatud nõmmel taotleti luba. Ürituse korraldajad mõistsid, et lihavõtete ajal külastab Burratori palju inimesi, ja tegid ettepaneku transportida võistlejad bussiga nõmmeäärsetest parklatest võistluskohta, et vältida liiklusummikuid. Maaomanik South West Water andis ürituseks loa, mille omakorda pidi heaks kiitma Dartmoori rahvuspark. Heakskiitu ei saadud, sest rahvuspark lükkas avalduse ökoloogilistel põhjustel tagasi.

Kümnendi kestel lisandus aina rohkem piirangud. 2004. aastal teatas rahvuspargi koostöökogu, et alates sellest aastast on Dartmoori rahvuspargis lindude pesitsusajal – veebruari lõpust juuli keskpaigani – keelatud kõik orienteerumisüritused. Piirang on eriti karm, sest spordialaga saaks tegeleda vaid hilissuvel, kui paljud rahvuspargi alad on kilpjala (*Pteridium aquilinum*, sõnajalgtaim) tõttu kasutuskõlbmatud. Talvel jälle võivad ohte tekitada halvad ilmastikutingimused.

On selge, et viimase veerandsajandi jooksul on Dartmoori rahvuspargi koostöökogu suhtumine seal orienteerumisse oluliselt muutunud ja saanud varasema heakskiidu asemel hukkamõistu osaliseks. Võiks arvata, et selline suhtumise muutus tuleb spordiala enda muutumisest (nt osalejate arvu suurenemisest või ürituste korraldamise viisist), kuid nii see ei ole. On võimalik, et rahvuspargi meeskond suhtub ökoloogilistesse küsimustesse rangemalt kõikide vaba aja veetmise viiside puhul. On võimalik, et orienteerumise vastu ollakse rangemad kui teiste vaba aja veetmise viiside vastu. On võimalik, et orienteerumise ökoloogilist mõju on tuntavalt ülehinnatud. On ka võimalik, et spordialasse suhtutakse kultuurilise eelarvamusega.

Nende oletuste esialgne uurimine näitas, et küsimus vajab lisauurimist ning põhjalikuma uuringu tulemused pakuks huvi ja võimalikku kasu nii piirkondlikele, riiklikele kui ka rahvusvahelistele ühendustele, kes on seotud orienteerumise või muu vaba aja tegevusega, mida harrastatakse poollooduslikus keskkonnas. Seetõttu nõustus Rahvusvaheline Orienteerumisföderatsioon Ühendkuningriigi Orienteerumisföderatsiooni heakskiidul Devoni Orienteerumisklubi palvega ja tegi alljärgneva uuringu.

Dartmoori rahvuspargi maastikul harrastatavate spordialade ja vaba aja veetmise viiside võrdlus

Uuring viidi läbi Dartmoori rahvuspargi maastikul harrastatavate erinevate spordialade ja

vaba aja veetmise viiside kohta. Selliseid maastikul toimuvaid harrastustegevusi on erinevaid, alates looduskaitse all olevat lindu otsivast üksikust ornitoloogist kuni jahini, olgu see siis rebasejaht hobuste ja jahikoertega või peibutusjaht spetsiaalse lõhnaga, mis on Ühendkuningriigi kehtiva seadusemuudatuse võimalik tagajärg. Selliste äärmuslike mõjudega tegevuste vahele jäävad kõik ülejäänud tegevused, mõned neist ametlikud ja organiseeritud, teised mitte. Vahe saab teha ka tegevuse kestuses. Mõned neist on regulaarsed ning sõltuvad ilmast ja hooajast, kuid toimuvad siiski iga päev. Mõne kestus on lühike, neid kutsutakse ebaregulaarseteks tegevusteks. Üheks ebaregulaarseks tegevuseks loetakse ka orienteerumissporti.

Dartmoori poolloodusliku keskkonna maastik on suure kaitseväärtusega. Seega pole üllatav, et maastikul harrastatavad paljude osavõtjatega tegevused tekitavad muret ökoloogilise olukorra pärast (näiteks taimestiku tallamine ja loomade segamine). Kõige probleemsemad on nähtavasti ebaregulaarsed tegevused. Arvatavasti seetõttu, et tegevusest võtab lühikese aja jooksul osa rohkem inimesi; vähem torkavad silma need tegevused, mida harrastab pikema aja jooksul korraga väiksem arv inimesi. Peab aga ette hoiatama: kui tuua sarnane näide ilma kohta, siis lühike, kuid tugev vihmahoog ei ole alati hullem, kui lakkamatu uduvihm. Sellegipoolest tekitavad ebaregulaarsed ametlikud sporditegevused ühel või teisel põhjusel muret ökoloogilise olukorra pärast, mis võib kaasa tuua asukoha- ja ajalised piirangud. Mõne riigi näitel võib aga öelda, et näiliselt looduskaitse eesmärgil kehtestatud piirangud põhinevad tegelikult suhtumisel ja väärtustel, millel pole ökoloogiliste teguritega mingisugust seost. Seda väidet põhjendatakse uuringu analüüsi osas.

Alljärgnevas analüüsis on fookuses mitme sellise tegevuse ökoloogiline mõju, mida harrastatakse teedest ja autoparklastest ning jalg- ja jooksuradadest eemal. Kuigi probleeme võib tekkida parkimise ja kogunemisega, eriti ebaregulaarsete tegevuste puhul, on neid võimalik edukalt lahendada. Selleks, et loodust vähem häirida ning keskkonna- ja ökoloogilist mõju vähendada, on orienteerumisürituse korraldajad stardi, finiši ja kogunemise asukoha üle otsustamisel paindlikud. Vajaduse korral võib need kohad autoparklast palju kaugemale paigutada. Näiteks on niiviisi korraldatud Burratoris asuva Crazy Welli piirkonna üritused, mille start ja finiš on teede ristumiskohas Nun's Crossis. Osavõtjad kogunevad Princetownis asuva Plume of Feathers Inni kõrtsi autoparklas, kust nad sõidutatakse minibussiga võistluspaika ja sealt tagasi. Sellisest kokkuleppest võidavad nii orienteerujad, Dartmoori rahvuspark kui ka kõrtsipidaja.

Parkimise ja kogunemisega seotud küsimused ei ole aga need, mis takistavad suuremal osal

aastast ka väiksemate orienteerumisürituste korraldamist Dartmoori nõmmedel. Probleem on sportlike tegevuste ökoloogiline mõju ja just sellel põhjusel on võrreldud erinevate tegevuste osalejate arvu, toimumise ulatust maastikul, teedest väljaspool viibimise aega ja tegevuse toimumise viisi, mis on kõik ökoloogilise mõju arvestamise seisukohalt olulised.

Võrdlus Dartmoori rahvuspargi iga-aastase kasutamise kohta erinevate spordialade harrastamiseks ja vaba aja veetmiseks on toodud välja tabelis 1. Paratamatult ei ole sellise uuringu andmed kõige usaldusväärsemad. Numbrid on võimaluse korral võetud avaldatud allikatest. Selle võimaluse puudumise korral on keskmised hinnangud saadud erinevate tegevusalade kogenenud praktikutelt.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Harrastustegevus	Matkamine	Linnuvaatlus	Matkapeitus	Rebasejaht hobuste ja jahikoortega	Ratsamatk ponidega	Jänesejaht hagijatega	Hashing (jooksmist ja alkoholi ühendav mäng)	Kaljuronimine	Mägi-matkamine	Maastiku-rattaga sõit	Deltaplaaniga lendamine	Orienteerumine
Ametlik/mitteametlik	Mitteametlik	Mitteametlik	Mitteametlik	Mitteametlik	Mitteametlik	Mitteametlik	Mitteametlik	Mitteametlik	Ametlik	Mitteametlik	Mitteametlik	Ametlik
Sagedus	Iga päev	Iga päev	Iga päev	200 korda aastas	Iga päev	10 korda aastas	40 korda aastas	Iga päev	Igal aastal	Iga päev	Iga päev	6 korda aastas
Rahvuspargi järelevalve	Puudub	Puudub	Mõningane	Puudub	Mõningane	Puudub	Mõningane	Puudub	Mõningane	Mõningane	Mõningane	Range
Kasutustihedus	Hajutatud	Hajutatud	Hajutatud	Hajutatud	Hajutatud	Hajutatud	Tihe	Tihe	Hajutatud	Tihe	Tihe	Hajutatud
Külastusi päevas	1 600 000	800 000	560 000	4000	16 000	125	1200	9000	7200	15 000	1000	800
Maastikukasutus teedest eemal, %	25%	25%	100%	100%	25%	100%	100%	10%	100%	10%	10%	100%
Kasutajaid teedest eemal	400 000	200 000	560 000	4000	4000	125	1200	900	7200	1500	100	800
Kasutamise aeg, h	4	4	4	4	4	3	1	3	30	4	1	1
Maastikul veedetud aeg kokku, h	1 600 000	800 000	2 240 000	16 000	16 000	375	1200	2700	216 000	6000	100	800
Ökoloogiline mõju	Väike	Väike	Mõõdukas	Suur	Suur	Mõõdukas	Väike	Väike	Suur	Väike	Väike	Väike
Maastiku erosioon	Väike	Väike	Mõõdukas	Suur	Suur	Väike	Väike	Mõõdukas	Väike	Väike	Väike	Väike
Metsiku looduse häiring	Mõõdukas	Väike	Mõõdukas	Mõõdukas	Väike	Väike	Pole	Väike	Suur	Pole	Pole	Pole
Nähtav häiring	Mõõdukas	Väike	Mõõdukas	Suur	Mõõdukas	Mõõdukas	Mõõdukas	Väike	Suur	Mõõdukas	Mõõdukas	Väike
Kuuldav häiring	Mõõdukas	Väike	Mõõdukas	Suur	Mõõdukas	Mõõdukas	Mõõdukas	Mõõdukas	Mõõdukas	Mõõdukas	Väike	Väike
Üldine häirimine	Mõõdukas	Väike	Mõõdukas	Suur	Mõõdukas	Mõõdukas	Mõõdukas	Väike	Suur	Mõõdukas	Mõõdukas	Väike
Kas on vastuvõetav?	Jah	Jah	Jah	Traditsioon	Traditsioon	Traditsioon	Jooks	Tipp-tehnoloogia	Väärkasutus	Tipp-tehnoloogia	Tipp-tehnoloogia	Jooks
Koerad	Mõned	Puuduvad	Mõned	Palju	Mõned	Palju	Puuduvad	Puuduvad	Puuduvad	Puuduvad	Puuduvad	Puuduvad

Tabel 1. Kokkuvõtte Dartmoori rahvuspargi iga-aastase kasutamise kohta erinevate spordialade ja vaba aja veetmise viiside jaoks

Märkused:

Ametlik/mitteametlik. Ametlikud harrastustegevused on sellised organiseeritud üritused, mille toimumiseks esitatakse rahvuspargile avaldus ja rahvuspark teeb selle põhjal otsuse. Kasutusloa andmise eeldus on maaomaniku eelnev nõusolek (juhul, kui maaomanik on keegi teine peale rahvuspargi). Nii organiseeritud kui ka vabas vormis toimuvate mitteametlike harrastustegevuste jaoks ei pea luba küsima, kuigi rahvuspark on palunud neid organiseeritud tegevustest teavitada.

Sagedus. Mõned harrastustegevused (enamasti vabas vormis, kuid vahel ka organiseeritud üritused) toimuvad iga päev ja nende tähistamiseks kasutatakse märksõna „regulaarne“. Teisi, enamasti organiseeritud üritusi, kus osaleb suur arv inimesi, kutsutakse ebaregulaarseteks harrastustegevusteks.

Rahvuspargi järelevalve. Ametlikke harrastustegevusi saab rangelt reguleerida ning määrata kindlaks nende toimumise aja ja koha. Mitteametlikke harrastustegevusi tavaliselt ei reguleerita, erandiks on passiivsed julgustus- või heidutusmeetmed, näiteks määratakse autoparkla asukoht ja suurus ning paigaldatakse teeviidad. Mõnda mitteametlikku harrastustegevust saab rahvuspark teatud juhtudel kontrollida. Seda juhul, kui esindajad nõustuvad vabatahtlike piirangutega, mida osalejad võivad omal soovil järgida. Mõnel juhul ei pruugi rahvuspark harrastustegevuse toimumisega nõus olla, kuid neil pole selle keelamiseks mõjuvõimu.

Kasustihedus. Enamiku harrastustegevuste kasustihedus on väike, mis tähendab, et inimesed on kogu tegevuskoha ulatuses hajutatud. Teiste tegevuste ajal on inimesed tihedalt koos ja seisavad kas ühe koha peal paigal või liiguvad koos mööda maastikku.

Külastusi päevas. Statistilised andmed on pärit rahvuspargi dokumentide algandmetest või isiklikust suhtlusest osalejatega, kellel on selliste tegevuste korraldamise kogemus (nt klubide sekretärid).

Maastikukasutus väljaspool teeradu. Selliste tegevuste puhul, kus liigutakse enamasti väljaspool teeradu, on osakaal ümardatud 100 protsendini, kuigi vajaduse korral kasutatakse ka teeradu. 25% osakaal põhineb matkajate tähelepanekutel (Anderson 1990). Selliste tegevuste kohta, kus maastikul liigutakse vähe, on esitatud mõtteline 10%.

Kasutamise aeg. Vabas vormis toimuvate tegevuste harilik kestus maastikul on 4 tundi.

Maastikul veedetud aeg kokku. Neid iga-aastaseid hinnanguid võib seada kahtluse alla, kuid erinevate tegevusaladega seotud arvud katavad mitut suurusjärku, mille põhjal saab teha üldisemaid järeldusi.

Ökoloogiline mõju. Üldiselt puudutab see pesitsevate lindude häirimist ja taimestiku tallamist, neist esimene on tähtsam. Iga tegevusalaga on seotud mõju erinev suurus, mis võib olla nii peaaegu olematu ehk „väike“ kui ka väga tugev ehk „suur“.

Maastiku erosioon. See on korduvalt kasutusest tingitud muldkatte muutumine, mille tagajärjel on kogunemiskohtade ümber tekkinud uued teerajad või kulunud alad. Seisvate tegevuste korral peaks pikemaajalise kasutuse tagajärg olema samasugune.

Metsiku looduse häiring. Mida suurem hulk üksinda kõndijaid maastikul liigub, seda enam häiritakse ka metsikut loodust. Mõne tegevusala puhul ei kasutata Dartmoori rahvuspargi kindlaks määratud metsiku loodusega piirkondi.

Nähtav häiring. Nähtav häirimine on seda suurem, mida rohkem on grupis inimesi ja mida kiiremini maastikul liigutakse.

Kuuldav häiring. Üksikisiku puhul on häiring olematu, kuid gruppide puhul suureneb see märgatavalt. Eriti suur on see ühes rivis liikuvate gruppide puhul, kes peavad suhtlemiseks valjemalt rääkima.

Kas on vastuvõetav? Kõndimist võib pidada selliseks tegevusalaks, mis on kõigile vastuvõetav. Hobuste ja hagijatega seotud tegevusalasid, millega on Dartmooris väga pikalt tegeletud, peab rahvuspark traditsioonilisteks. Ülejäänud tegevusalasid võib pidada sobimatuks või vastuvõetamatuks välja toodud põhjustel.

Koerad. Uuringud on näidanud, et koerad häirivad metsloomi (Douglas 1989), eriti avaspesitsejaid (Yalden ja Yalden 1990). Lisaks jahile on inimestel mõnikord ka vaba aega veetes koerad kaasas. Mõnda teist tegevust seostatakse koertega harva või mitte kunagi.

Matkamine

Matkamist peetakse üldiselt selliseks tegevuseks, kus kasutatakse teeradu. Tegevus sisaldab aga maastikul väljaspool teeradu kõndimise elementi, mida on varem uuritud. Andersoni (1990) uuringust selgus, et Peak Districti rahvuspargi nõmmedel käinud külastajatest viibis keskmiselt 23,4% teedest eemal (osakaal oli 5,2% kuni 41,8%). Need arvud on täpsemad, kui andmete õigsus võimaldab, kuid üldistades võib märkida, et umbes neljandik külastajatest viibis väljaspool teeradu. See kattub Matkaliidu (ingl k *Ramblers' Association*) avaldusega, mille järgi soovivad kõndijad mägismaale jõudmiseks lisaks avalikult kasutatavatele teedele kasutada võimalust vabalt ringi kõndida (Mattingly 1990). Viidatud on mitmele põhjusele. On palju selliseid kohti, mida matkajad külastada tahavad, kuid milleni jõudmiseks ei piisa vaid teeradade kasutamisest. Paljud matkajate kasutatavatest „teedest“, näiteks lammaste

sissetallatud teed või kuivanud ojasängid, on üpris väikesed. Kuna need ei ole väga märkimisväärsed, ei saa neid radadeks nimetada. Lisaks tahavad mõned matkajad „oma navigeerimisoskusi kontrollida ja juhinduvad teekonnal mitte teeradadest, vaid kompassist [...] ning peavad kaardi ja kompassi kasutamist mägedes matkamisega kaasnevaks väljakutseks“ ning viimaks „peavad mägedes matkamisega kaasnevat vabadust väga oluliseks“ (ibid.).

Matkajate arv on saadud rahvuspargi külastajate rahulolu-uuringu 1994. aasta tulemustest (DNPA 2004, 8). Hinnangu järgi oli külastajaid kokku 11,2 miljonit, kellest 37% käis „lühikesel jalutuskäigul“ ja 15% pikemal matkal (üle 2 tunni). Arvude kokku liitmisel leiti, et umbes 15% külastajatest veetis nōmmel 4 tundi. Väljaspool teeradasid kõndivate inimeste osakaal oli hinnangute järgi 25%.

Pesitsevate lindude häirimise ökoloogiline mõju väljaspool teeradu matkamisel on tõenäoliselt väike, sest tegevus toimub hajutatult ja harva. Teisest küljest on teeradadel kõndimisega kaasnev mõju koondunud ühte kohta, mis muudab selle arvatavasti märgatavamaks. Teeradadel kõndimisest põhjustatud häiringud ei peleta linde mitte nende pesadest välja, vaid heidutab neid koguni pesa ehitamast. Sellegipoolest peab matkajate ja teeradade läheduses olevate pesade tiheduse negatiivse seose tõlgendamisel olema ettevaatlik. Näiteks sageli viidatud negatiivne seos teeradadel viibivate inimeste arvu ja lähedal elava põldrüüda (*Pluvialis apricaria*) arvukuse (Yalden ja Yalden 1989) vahel võib olla tingitud nii pinnase seisukorrast kui ka linnu tundlikkusest erinevate ärritajate vastu. Põldrüüt on kahlaja, kes eelistab soist pinnast, see-eest matkajate tekitatud ja eelistatud teerajad paiknevad mitte nii soisel pinnasel. Seetõttu on negatiivne seos põhjustatud tõenäoliselt vaid elupaigast ja ei sõltu häiringutest (Watson 1991).

Matkajad käivad sageli Dartmoori metsiku loodusega piirkondades, sest Dartmoor on võrreldes suuremate ja kõrvaliste piirkondadega Šotimaal ja Walesis keskmise suurusega ning sellele pääseb kergesti ligi igast küljest. Dartmoori kahes metsikuma loodusega piirkonnas on väiksem keskne sihtkoht, üks neist on Cranmere Pool (Suurbritannias kasutatava koordinaatvõrgustiku kood SX 603858) ja teine Duck's Pool (SX 625678), mis on raskesti leitava asukoha tõttu huvipakkuvad objektid. Matkajate põhjustatud nähtav häiring sõltub suuresti sellest, kas inimesed on grupis ja kui silmatorkav on nende riietus. Maastikul liikuvad suured grupid põhjustavad tihti kuuldavast häiringut. Tavaliselt on vaikesel nōmmedel hääli kuulda mitmesaja meetri kaugusele.

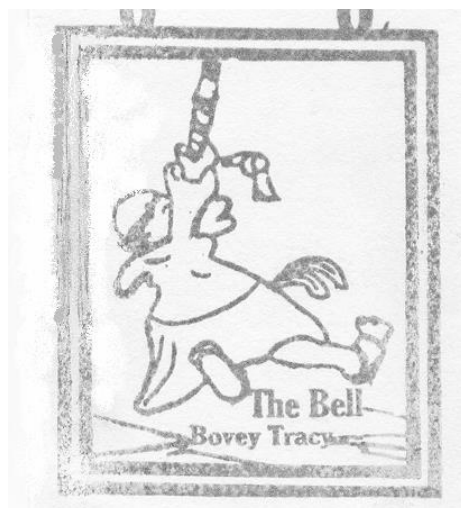
Mõnikord on matkajatega kaasas koerad. Omanikel soovitatakse lindude pesitsusajal – 1. märtsist kuni 15. juulini (DNPA 2004a) – koeri tungivalt rihma otsas hoida, kuid seda palvet ignoreeritakse väga tihti.

Linnuvaatlus

Linnuvaatlus sarnaneb suuresti matkamisega, kuid 1994. aasta külastajate uuringus eristatakse neid teineteisest. Peamine erinevus on see, et linnuvaatlejad liiguvad maastikul tavaliselt aeglasemalt ja pigem üksi. Neist viimast peetakse faktiliselt õigeks vaatamata sellele, et Dartmoori rahvuspargi linnuvaatluse reklaammaterjalides on näha linnuvaatlejaid gruppides. Nende erinevuste tõttu on ka tabelis 1 nähtava häiringu põhjustamise tulemused erinevad. Linnuvaatlejal ei ole suure tõenäosusega koeri kaasas. Välja arvatud juhul, kui ei uurita seda, kui palju koerad metsloomi häirivad (nt Yalden ja Yalden 1990).

Matkapeitus

Mängu nimi viitab tegevusele, mis sai alguse 1857. aastal Cranmere Pooli üles seatud mitteametlikust „postkastist“. Tookord oli see suhteliselt ligipääsmatu koht, mida külastati harva. Tava tekkis siis, kui külastajad hakkasid Cranmere Pooli kivitorni sisse jätma margi ja aadressiga postkaarte ning võtsid sealt eelmise külastaja jäetud kaardi, mille pärast nõmmelt lahkumist Royal Maili postkasti panid. Viimasel veerandsajandil on tegevus arenenud ja populaarsemaks muutunud ning nüüdseks on Dartmooris umbes 21 000 kirjakasti (Finch 2004). Tegevus on muutunud aardejahi sarnaseks mänguks: kirjakastid on hoolikalt õõnsustesse peidetud ja nende üles leidmiseks peab järgima silmapaistvate punktide juures olevaid suunaviitasid, teid ja muid juhiseid. Juhised on kas kirjalikud, levivad suust suhu või on kirjakasti sees (ja viitavad teise kirjakasti asukohale). Kirjakasti sees on ka kirjakasti nime ja joonistuse või karikatuuri kontuuridega kummist pitsat. Matkapeituse mängijad kannavad kaasas tindipatja ja logiraamatut, kuhu löövad konkreetsest kirjakastist leitud pitsatiga jälje (joonis 3). Kastid viivad kohale ja nende eest hoolitsevad tavalised inimesed, kes ei pruugi tingimata teistega kastide asukohta kooskõlastada.

Joonis 3. Kirjakastis oleva pitsatijäljendi näidis

Matkapeitus on Dartmooris väga populaarne, nagu on näha ka tabelis 1 välja toodud 1994. aastal kogutud külastajate andmetest. Ühendkuningriigis on Dartmoor sellel alal esikohal, mistõttu ei ole see siiani väga palju riigi teistesse osadesse levinud. Välismaal on aga lood teisiti, sest mujal on huvi ja osalejate arv väga suur. Näiteks Ameerika Ühendriigid on selle väga omaks võtnud ja väidetavalt on peale esimesest tutvumist mänguga kümne aastaga üle riigi laiali paigutatud rohkem kui 12 000 kirjakasti.

Matkapeitus on enamjaolt reguleerimata tegevus. On olemas isehakanute klubi Letterboxing 100 Club, mis üritab tegevust veidi organiseerida ja jagab erineva arvu pitsatijälgede kogumise eest märke (paljud liikmed on teatanud 10 000 pitsatijäljendi kogumisest) ning annab uute kirjakastide asukoha kohta vihjeid ja üldisi nõuandeid. Dartmoori rahvuspark suhtleb klubiga, kui palub lindude pesitsusajal mõnda konkreetset piirkonda mängijatel mitte külastada. Klubi saab liikmetele teatada, et nad palvest kinni peaksid ja kriitilisel perioodil vajaduse korral kirjakastid eemaldaksid. Enamus matkapeitusest toimub aga klubi mõjualast väljas ja kestab kogu aasta ning seda mõjutavad vaid ilm ja aastaaeg.

Kirjakasti üles leidmiseks tuleb otsida väga põhjalikult ja ulatuslikult ning vaadata üle kõik augud ja lõhed, millest paljud on näiteks kivitäksi (*Oenanthe oenanthe*) tüüpilised pesitsuskohad. Kogenud matkapeituse harrastajad teavad, et Dartmooris elavad paljudes lõhedes harilikud rästikud (*Vipera berus*), ja kasutavad otsingutel keppi. Need võimalikud häirivad tegevused koos enamasti väljaspool teeradasid liikuvate osavõtjate suure arvuga on tabelis 1 välja toodud suurema ökoloogilise mõju ja maastiku erosiooni põhjuseks. Matkapeitus on tihti/tavaliselt sotsiaalne tegevus, mida harrastatakse paaris või grupis. Neil põhjustel on nähtav ja kuuldav häiring mõõdukas. Sama hinnang on antud metsiku looduse häiringule, sest nii Cranmere Poolis kui ka Duck's Poolis on kirjakaste sisaldavad kivitornid.

Rebasejaht hobuste ja jahikoertega

2005. aasta veebruaris jõustus Ühendkuningriigi valitsuse 2004. aasta jahiseadus. Ei ole veel selge, kas Dartmooris tegutsevad jahtkonnad hiilivad seadusest mööda, hakkavad tegelema hoopis peibutusjahiga või lõpetavad jahtimise üleüldse. Isiklik suhtlus jahipidajatega viitab sellele, et kolmas variant on kõige ebatõenäolisem. Kuna tegemist on siiani toimuva tegevusega, on rebasejahi analüüsi sisse jätmise õigustatud.

Dartmooris võivad jahti pidada viis jahtkonda. Praegu kestab jahihooaeg augusti algusest aprilli keskpaigani ning näiteks Spoonersite ja West Dartmoori (Spooners 2004) jahtkondade avaldatud teabe põhjal toimub nõmmel igal aastal hinnanguliselt 200 ühisjahti. Eeldatavalt võtab igast jahist keskmiselt osa kõigest 20 ratsanikku. Jahiseltskonnaga kaasas käijaid arvesse ei võeta, sest nad kogunevad tavaliselt juurdepääsuteede lähedal olevatesse vaatluspunktidesse. Sellegipoolest on olnud juhtumeid, kus maastikuautod sõidavad teedest väljaspool, mis on seadusega vastuolus.

Hobustega rebasejahi ökoloogiline mõju on suur. Selle peamised põhjused on maha tallatud taimestik, kokku surutud muld ja erinevate pindade erosioon. Oluline on see, et tegevus toimub lindude pesitsusaja esimesel kolmandikul ja seega on avaspesitsejad ringi liikuvate jahikoerte pärast ohus. Rahvuspargi suhtumist jahipidamise ökoloogilisse mõjusse võib mitmeti mõista. Jahipidamise suur ökoloogiline mõju on hästi teada (nt Douglas 1989), kuid kui on küsitud põhjendust väiksemat mõju avaldavatele harrastustegevustele piirangute kehtestamise kohta, on rahvuspargi vastus olnud, et jahipidamine on traditsiooniline tegevus, mille ökoloogilise mõju üle avalikult ei arutleta (Atkinson 1993). Tegemist on tõepoolest sajandite jooksul lugupeetud ja suure mõjuvõimuga tegevusalaga, mida peetakse „õigustatud“ tegevuseks ilma, et seda oleks teiste harrastustegevustega samamoodi kontrollitud. Üks võimalik jahipidamist toetav ökoloogiline argument on see, et kui keskkond ise on stabiilne, on jahtimine kui ammune harrastustegevus ümbritseva keskkonnaga tasakaalus. Kahtlusi tekitab aga kanarbikuga kaetud maastiku vastupidavus mägismaal, mis mitmes kohas järk-järgult hävineb (Trumpington 1991, Gimmingham 1995). Viimased uuringud on olnud aga julgustavamad: nõmmede säilimise eest vastutava ühingu Moorland Association (2000) sõnul on mägismaal kasvava kanarbiku seisukord paranenud. Kui mägismaa taimestik on tõesti ohus – olgu põhjuseks kliimamuutused, atmosfäärist omastatud lämmastik (de Smidt 1993) või muud tegurid –, ei pruugi taimestik jahipidamise või ratsutamisega kaasnevat muud märkimisväärset mõju taluda. Isegi kui mõjud on tasakaalus, ei pruugi selline märkimisväärne mõju olla kooskõlas ühe kaitsealade haldamise eesmärgiga, milleks on nii kaitse kui ka selliste alade osakaalu suurenemine (English Nature

1995).

Kui peibutusjahist saab pärast jahiseaduse täielikku jõustumist rebasejahi järglane, siis kui palju sellega Dartmooris tegeleda saab ilma, et oleks vaja esitada keskkonnatõendid, selgub hiljem. Kuna peibutuslõhna levitab inimene ja mitte metsloom, püüab rahvuspark tõenäoliselt kontrollida neid alasid ja marsruute, mida mööda peibutuslõhnaga tavaliselt liigutakse.

Ratsamatk ponidega

Ratsamatkadel osalejate arv on saanud rahvuspargi küllastajate rahulolu-uuringu 1994. aasta tulemustest (DNPA 2004, 8). Ratsamatkad on enamikel nõmmedel vana seaduse järgi lubatud, kuid „maastiku avatud väljanägemine on petlik, sest hobustega ratsutamiseks sobiliku muruga vaheldumisi esineb seal graniidist kivirahne, sügavaid laukaid ja kiire vooluga ojasid [...], mis muudavad maastiku läbimise keerulisemaks“ (MFHA 2004). Väljaspool teeradasid ratsutavate inimeste osakaal oli sarnastel põhjustel sama, mis matkajatel ehk 25%.

Ponidega ratsamatku korraldavad enamasti hobusetallide omanikud ja need kestavad tavaliselt 1–2 tundi. Ülejäänud ratsamatkadel käivad kogenumad ratsanikud, kelle matkad kestavad palju kauem. Oletatavasti kestab üks matk keskmiselt 4 tundi. Suuremalt jaolt on hobuste ja jahikoertega rebasejahi ning ratsamatkade hinnang sama. Erinevus on selles, et kui ratsanikega on kaasas koerad, siis on neid harva mitu. Rahvuspargil on mingi kontroll ponidega ratsamatkade korraldajate, kuid mitte üksikisikute üle.

Kaljuronimine

Dartmooris on üksikud kaljuronimiseks sobilikud kaljuseinad (näiteks Dewerstone Rock (SX 540639)) ja suur hulk vabaronimiseks sobilikke madalaid rändrahnede, näiteks Haytor Rock (SX 747770), millel on mitu lühikest rada (joonis 4).

Joonis 4. Dartmooris asuva Haytor Rocki ronimisrajad

(Allikas: <http://www.javu.co.uk/Climbing/Guides/DartmoorRoutes/Haytor/Haytor.shtml>)

Iga-aastane osalejate arv põhineb kõikide nende inimeste kokku liitmisel, kes on hea ilmaga tööpäeva õhtul ja nädalavahetustel päevasel ajal olnud ronimispaikade lähedal (need numbrid on saadud kaljuronimisega tegelevatelt kontaktidelt). Halva ilmaga ronitakse väga harva. Keskmiselt on nädalas kaljuronimiseks sobilike tingimustega päevi üks ja õhtuid kolm ning seda kuus kuud aastast. Päeval võib kaljuronimiseks kuluda neli ja õhtul kaks tundi. Kõikide asukohtade peale kokku on ronijaid ligi 9000.

Ronijate väljaspool teeradasid liikumise osakaal ja ökoloogilise mõju suurus vajab selgitust. Kui neid ronimiskohti esimest korda külastati, olid nende kahe teguri mõju suur. Ronimiskohti on aga pikema aja jooksul sageli kasutatud, mistõttu peaks taimestiku kahjustused ja lindude 2. tüüpi häirimine (Liddle 1997, 396) olema juba nähtavad. Rahnude juurde viivad ja nende ümber on tekkinud teerajad, mistõttu liigutakse nüüd enamasti mööda teeradasid. Teeradadest väljaspool liigutakse vahel kõrvalisemate rahnude juures, mistõttu on mõju suurus mõtteline 10%.

Mägimatk (Ten Tors)

Rahvusvaheline mägimatk on kaks ööpäeva kestev orienteerumisüritus, kus kaheliikmelised meeskonnad liiguvad mäel ja/või nõmmedel ning kannavad endaga kaasas toitu, matkavarustust ja varuriideid. Sellistele üritustele on kehtestatud miinimumnõuded. Üritus koosneb kahest ajavõtuga päevast, ööbimiseks vajalik laagripaik on üles seatud kõrvalisse asukohta. Erineva füüsilise võimekusega osalejatele on erineva pikkusega võistlusrajad. Iga raja kõige kiirema ajaga läbinud meeskond on võitja.

Esimene ja ainus mägimatk toimus Dartmooris 1982. aastal. Sarnane üritus toimub nõmmel aga igal aastal. Tegemist on vanematele koolilastele mõeldud kahepäevase Ten Torsi nimelise retkega. Üritusel osaleb 400 kuueliikmelist meeskonda. Aega ei võeta, meeskonnad peavad ise hakkama saama ja läbima kahe päeva jooksul kas 56, 72 või 88 km. Ürituse korraldaja on sõjavägi, keda muu hulgas aitab Exeteri Ülikool (Ten Tors 2004). Kahepäevase matka ajal viibivad 2400 osalejat maastikul kokku peaaegu 30 tundi. Võimalik on osaleda ka alates veebruarist lubatud treeningutel. Treeningu ajakava panevad osalejad ise paika, kuid tavaliselt on treeningulaanis ühepäevased matkad, mis viivad vähemalt ühe laagripaiga juurde. Dartmooris korraldatud treeningute eeldatav aeg kokku on võrdne kahepäevase matkaga.

Dartmoori rahvuspargi koostöökogul on selle üritusega ette tulnud raskusi. 1983. aastal oli koostöökogu arvamusel, et üritus „toimub Dartmooris vaid väljakutseid pakkuva looduse pärast“ ja on ühtlasi erinev „rahvuspargi koostöökogu eesmärkidest looduse nautimise ja mõistmise edendamisel“ (DNPA 1983, 94). Ten Torsi põhikirjas on sõnastatud järgmised

eesmärgid:

„Dartmoori kui maastiku ja ökosüsteemi ilu ning haprus on hindamatu väärtusega, samuti on oluline selle mitmekesine ajalooline ja kultuuriline külg.“

„Austuse tekitamine Dartmoori ning teiste selliste looduslikult ilusate kohtade vastu ning nendesse kohtadesse naasmise soovi kasvatamine.“ (Ten Tors 2005, Charter),

Sellest hoolimata viitavad allikad sellele, et koostöökogu arvates on üritus sobimatu. Sellele põhimõttelisele vastuväitele lisaks on teisigi probleeme. 2400 osalejaga kahepäevane üritus on kaks korda suurem kui suurim orienteerumisüritus, millele koostöökogu erilistel asjaoludel loa võiks anda. Tegemist ei ole ainult üksiku üritusega, mis kestab Ten Torsi mägimatka nime all nädalavahetusel ligi 30 tundi, vaid sisaldab alates veebruarist ka nädalavahetustel toimuvaid treeninguid. Neiks kasutatakse Dartmoori metsiku loodusega piirkondi. Üritus toimub mai keskel lindude pesitsusajal. Koeri seal ei ole, kuid muus osas ületab see koostöökogu suunised, mis on kokku lepitud nõmmel ettevaatlikult käitumise eesmärgil.

1960. aastal alguse saanud Ten Torsi mägimatka on muutunud traditsiooniks, mida seal osalevad koolilapsed igal aastal väga ootavad. Täendusrikas on see, et üritust toetab tugevalt sõjavägi. Nende arvates on üritus kooskõlas sõjalise väljaõppe eesmärkidega, samuti aitab see parandada värbamist ja suhtlust üldsusega. Kuigi on selge, et koostöökogu üritust ei toeta, on korraldajate ja rahvuspargi vahel lepitud kokku abinõud, millega selle põhjustatud mõju vähendada.

Maastikurattaga sõit

1990ndate keskel teatas Dartmoori rahvuspargi koostöökogu kavatsusest keelustada maastikurattaga sõitmise nõmme avatud aladel. Selle tagajärjel korraldati meeleavaldus, mille käigus 300 maastikuratturit tuli loata Haytori lähedal asuvale nõmmele. Koostöökogu võttis ettepaneku tagasi ja vaatas oma seisukoha üle. Koostöökogu mõne liikme sõnul suhtuvad nad Dartmooris maastikurattaga sõitmisesse siiani väga kahtlevalt. Muret tekitab kõndijatega samade teede kasutamine, nähtav häiring ja arvamus, et tegemist on tegevusalaga, mis on vastuolus vaikse nautimisega. Kas see on koostöökogu enda arvamus või väljendavad nad vaid üldsuse väidetavaid seisukohti, ei ole teada. Sellegipoolest on maastikurattaga sõit väga populaarne ja üha rohkem inimesi kaasav tegevusala, mille harrastamiseks Dartmoori nõmmedel on tulnud anda nõusolek. Selleks, et suunata inimesi heakskiitmata alade asemel sõitma lubatud radadel, on maastikurattaga sõitmiseks välja pakutud erinevaid võimalusi. Koostöökogu näib olevat teinud nende võimaluste pakkumiseks suuri samme. Rahvuspark müüb väga põhjalikke veekindlaid kaarte mõõtkavas 1:40 000, millele on märgitud lubatud

rajad koos raskusastmega (DNPA 2004b). Enamus näidatud radu on kõrgest nõmmikust eemal. Maastikurattaga sõitjatele välja pakutud üksikud kõrged nõmmerajad on hästi valitud ja nende hulgas on radu, mida mööda maastikuratturid ka omal soovil sõidaksid. Arvatakse, et teeradadest väljaspool sõitmise osakaal on väike ja seetõttu on ka selle osakaal tabelis 1 mõttelised 10%.

Maastikuratturite arv on saadud rahvuspargi külastajate rahulolu-uuringu 1994. aasta tulemustest (DNPA 2004, 8). See hõlmab nii tava- kui ka maastikurattureid. Praeguses võrdlevas uuringus võetakse arvesse 50% inimestest, kes kasutavad rattasõiduks kõrgemas nõmmikus olevaid radu.

Orienteerumine

Orienteerumisele kehtestatud reeglite järgi peab iga ürituse toimumiseks saama kirjaliku loa. See annab erinevatele asutustele, sealhulgas Dartmoori rahvuspargile, võimaluse kehtestada karmimad reeglid. Dartmooris on orienteerumine keelatud 1. märtsist 15. juulini seal pesitsevate lindude kaitsmise eesmärgil. Muul ajal on keelatud kasutada kindlaid väljakujunenud orienteerumisasasid, mida põhjendatakse erosiooni ja taimestiku kahjustamise vältimisega. See on aga vastuolus asjaoluga, et neid alasid külastavad nii kariloomad kui ka tavainimesed.

Orienteerumisklubide korraldatud üritustel on Dartmooris kuni 100 võistlejat. Osalejad on maastikul kuuel erineval rajal ja tänu kahe tunni sisse mahtuvale stardiintervallile liiguvad nad ajaliselt hajutatult. Võistlejate tihedus maastikul on väga väike. Võib-olla kord kahe aasta jooksul toimub 400 osalejaga piirkondlik üritus, kus on rohkem radu ja pikem stardiintervall. Kord kümne aasta jooksul on seal kahepäevane üritus, mille osalejate piirarv on 1200, kuid need toimuvad spetsiaalselt kokku lepitud ajal ja tingimustel ning on sellest tegevusalade võrdlusest välja jäetud.

Ajalise ja ruumilise hajutatuse tõttu häirivad klubide korraldatud ja piirkondlikel üritustel osalejad linde suure tõenäosusega vähe, mistõttu on tabelisse märgitud ökoloogiline mõju väike. Rahvuspargi kehtestatud piirangute tõttu, mille järgi on orienteerumine lindude pesitsusajal keelatud, võiks ökoloogilise mõju lahtrisse märkida ka „puudub“. Selleks, et muuta võrdlus teiste tegevusaladega sisukamaks, võetakse arvesse orienteerumise avaldatav mõju lindude pesitsusajal, justkui oleks see siis lubatud.

Tegevusalade võrdlus

Dartmooris toimuvate erinevate tegevusalade võrdlemise peamine parameeter on

teeradadest väljaspool veedetud tundide arv tabelis 1. Need on selle järgi tabelis 2 järjestatud.

Harrastustegevus	Teedest väljaspool veedetud tunnid kokku	Ökoloogiline mõju	Häiring
Matkapeitus	2 240 000	Mõõdukas	Mõõdukas
Matkamine	1 600 000	Väike	Mõõdukas
Linnuvaatlus	800 000	Väike	Väike
Mägimatk Ten Tors	216 000	Suur	Suur
Rebasejaht hobuste ja jahikoertega	16 000	Suur	Suur
Ratsamatk ponidega	16 000	Suur	Mõõdukas
Maastikurattaga sõit	6000	Väike	Mõõdukas
Kaljuronimine	2700	Väike	Väike
<i>Hashing</i>	1200	Väike	Mõõdukas
Orienteerumine*	800	Väike	Väike
Jänesejaht hagijatega	375	Mõõdukas	Mõõdukas
Deltaplaaniga lendamine	100	Väike	Mõõdukas

Tabel 2. Dartmoori maastikul toimuvate vaba aja veetmise viiside võrdlus (tunde aastas). Tärn tähistab tegevusala, millele Dartmoori rahvuspark on seadnud ranged piirangud.

Tabelist 2 selgub, et erinevate tegevusalade puhul on teeradadest väljaspool veedetud aegade vahemik väga suur. Kõige pikema ja lühema ajavahemiku koefitsient on umbes 20 000. Kuna suurusjärgud on nii erinevad, siis võrdluse koostamiseks kasutatud arvude usaldusväärsus ei mõjuta oluliselt üldisi järeldusi. Üks selline tabeli põhjal tehtud järeldus on, et rahvuspargi järelevalve ja piirangute all olevad tegevusalad moodustavad kogu nõmmel teedest väljaspool veedetud tundide arvestuses väga väikese osa.

Võib vaielda selle üle, kas tegevusala kohta arvatud aeg annab täieliku ülevaate selle üldisest mõjust nõmmele ja neile, kes seal viibivad. Tuleb arvesse võtta ka seda, et mõne tegevuse ökoloogiline kahju ja esteetilised probleemid on suuremad. Nende kahe kohta on tabelis 2 esitatud subjektiivsed hinnangud. Harrastustegevuses osalejate arusaamade kohta, mis

võimaldaksid määrata arvvaartused, ei ole uuringuid tehtud. Kuid asja ilmestamiseks ja uurimiseks, kuidas selline kohandamine mõjutab võrdlevaid järeldusi, kasutati järgmisi suhtarve:

Ökoloogiline mõju:

Mõõdukas x 2
Suur x 3

Häiring:

Mõõdukas x 1,5
Suur x 2

Nende koefitsientide abil saame koostada tabeli 3.

Harrastustegevus	Teedest väljaspool veedetud tunnid, kohandatud
Matkapeitus	6 720 000
Matkamine	2 400 000
Linnuvaatlus	800 000
Mägimatk Ten Tors	1 296 000
Rebasejaht hobuste ja jahikoortega	96 000
Ratsamatk ponidega	72 000
Maastikurattaga sõit	9 000
Kaljuronimine	2700
<i>Hashing</i>	1800
Orienteerumine*	1200
Jänesejaht hagijatega	1125
Deltaplaaniga lendamine	150

Tabel 3. Dartmoori maastikul toimuvate vaba aja veetmise viiside võrdlus ökoloogilise ja esteetilise mõju teoreetilise väärtuse alusel.

Sellise teoreetilise väärtuse arvutamise tulemusel jääb erinevate tegevusalade järjestus

võrdlemisi samaks. Vaid mägimatk Ten Tors tõuseb tabelis paar kohta ja arvvaartuste ulatus on suurem. Seetõttu võib järeldada, et tabelis 2 olevad näitajad – mis pole küll kõige usaldusväärsemad, kuid tuginevad praktilistele mõõtmistele ja hinnangutele – võimaldavad teha maakasutuse halduse eesmärgil märkimisväärseid võrdlusi. Tabeli 2 järeldused, mille järgi koostöökogu peab vajalikuks piirata tärniga tähistatud tegevusala, kuigi selle keskkonnamõju on kokkuvõttes väga väike, on uuesti välja toodud tabelis 3. Arvulise väärtuse alusel on orienteerumise arvatav mõju 0,01% kogu avaldatavast keskkonnamõjust. Rahvuspargi koostöökogu kehtestatud ranged piirangud tegevusalale, mis tegelikkuses ei mõjuta haudelindude kaitsmiseks kehtestatud meetmete edukust, annab võimaluse vaadata kriitilise pilguga üle koostöökogu objektiivsus.

Matkapeituse ja orienteerumise lisaanalüüs

Eriti õpetlik on orienteerumise ja kõige suurema mõjuga tegevusala – matkapeituse – võrdlus. Orienteerumise ja matkapeituse vahel on mõningaid sarnasusi. Mõlemad tegevused hõlmavad hajutatult paiknevate osalejate koondumist ühte kindlasse kohta – kirjakasti või kontrollpunkti juurde. Just selline koondumine tekitab ökoloogilisi probleeme. Mõlema tegevusega seotud isiku maastikul veedetava keskmise aja järgi päevas (1 tund vs. 4 tundi) võib eeldada, et üks matkapeituse harrastaja võrdub nelja orienteerujaga. Lisaks maastikul veedetud ajale on aga erinev ka viis, kuidas tegevused toimuvad ja see mõjutab nende tõenäolist ökoloogilist mõju.

Matkapeituse harrastajad liiguvad kirjakasti asukoha juurde vabas tempos ja kirjelduste abil ning peavad siis peidetud kirjakasti üles otsima. See võtab 10 minutit, vahel võibolla veidi rohkem või vähem. Pärast kirjakasti leidmist avab mängija kasti, võtab välja pitsati, vajutab selle oma tindipadjale, lööb logiraamatusse pitseri, lööb kirjakastis olevasse raamatusse oma pitsatijäljendi, loeb läbi kasti olevad juhised või vihjed, paneb kogu sisu kasti tagasi, veendub, et see on veekindel ja paneb selle siis samasse õõnsusse tagasi. See võtab 5 minutit või rohkem. Orienteerujad aga liiguvad sihtkohta kiiresti ja kasutavad selleks kaardilugemise oskust. Kontrollpunkti tähis ei ole peidetud ja on nähtav 15 m kauguselt, tavaliselt veelgi kaugemalt. Kui orienteerujad on kontrollpunkti tähise üles leidnud, fikseerivad nad seal käigu kaasasoleva kaardi augustamise või elektroonilise märkevahendiga. See ei võta üle 5 sekundi. Kokkuvõttes veedab matkapeituse harrastaja kirjakasti läheduses keskmiselt 15 minutit ja orienteeruja kontrollpunkti juures 15 sekundit. Kui võrrelda ühes kohas veedetud aegu, siis on häirimise koguarvestuses üks matkapeituse harrastaja võrdne 60 orienteerujaga. See on ühe klubi korraldatud orienteerumisüritusel Dartmooris tüüpiline osalejate koguarv, kes käivad kolme

tunni jooksul läbi tihedalt kasutatava kontrollpunkti juurest.

Avaspesitsejate häiringule mõeldes erineb ühe 15 minutit kestva segamise mõju 60 inimese lühikesest 15-sekundilisest segamisest 3 tunni jooksul. Pikemaajaline häiring on suurema tõenäosusega kahjulikum. Kuigi liikide vahel võib olla erinevusi, viitavad Parkeri (2005) kahe liigi – kivitäksi (*Oenanthe oenanthe*) ja kaelustäksi (*Saxicola torquata*) – vaatluse tulemused sellele, et lühike korduv häiring ei ole kahjulik. Neist esimest peetakse Dartmooris väga oluliseks (DNPA 2004a).

See võrdlus viitab ühele asukohale. Loomulikult on orienteerumisüritusel rohkem kui üks kontrollpunkt ja ka matkapeituse harrastaja külastab ühe päeva jooksul rohkem kui ühte kirjakasti. Ühe päeva jooksul käivad matkapeituse harrastajad keskmiselt 10–20 kirjakasti juures (Finch 2004); tihti külastatavaid kontrollpunkte on klubi orienteerumisüritusel enam-vähem sama palju. Kontrollpunktide läheduses koguneva 100 võistlejaga klubi orienteerumisürituse tõenäoline ökoloogiline mõju on seega üldjoontes võrdne kahe matkapeituse harrastaja mõjuga.

Sellist kahe matkapeituse harrastaja ja klubi korraldatud orienteerimisürituse võrdlust saab mõõdukalt rakendada ka suuremale hulgale matkapeituse harrastajatele ja suurematele orienteerumisüritustele. Kõige olulisem erinevus matkapeituse ja orienteerumise vahel on aga see, et ühes kindlas piirkonnas tegeletakse matkapeitusega iga päev (oleneb siiski aastaajast ja ilmast), kuid orienteerumisüritused toimuvad kord aastas või isegi pikema aja tagant.

Need võrdlused ei kajasta tegelikke mõjusid: probleem ei ole mitte selles, et arvutustes on viga, vaid Dartmoori rahvuspargi otsuses, mille järgi on orienteerumine lindude pesitsusajal 1. märtsist 15. juulini keelatud. Analüüsi edasi arendamiseks oletame, et iga kuu toimuvad klubide orienteerumisüritused on lindude pesitsusajal lubatud. See tähendaks peaaegu 500 jooksu, mis on võrdne kümne matkapeituse harrastajaga. Kui võtame pooled iga-aastastest matkapeituse harrastajatest (tabeli 1 järgi on neid 560 000) ja eeldame, et nad külastavad Dartmoori lindude pesitsusajal, siis saame aja alusel ökoloogilise mõju tulemuseks 28 000. See ei ole aga kogu võrdlus. Kogunemiskohtades tegutsemisel on omad ökoloogilised tagajärjed. Orienteerujad käivad kontrollpunktis ja liiguvad siis edasi, matkapeituse harrastajad aga uurivad erinevaid auke ja lõhesid, mille käigus võivad häirida suluspesitsejaid ja teisi loomi. See suurendab kahtlemata ökoloogilise mõju koefitsienti, kuid selle suurust on praegu saadaval olevate andmete põhjal raske täpselt hinnata.

Arutelu

Analüüsi põhjal tekib kolm küsimust.

„Miks on koostöökogu kehtestanud nii ranged piirangud väheste osalejatega tegevusalale, kui on selge, et sellest saadav ökoloogiline kasu on tühine?“

On ebatõenäoline, et koostöökogu on tegevusala olemusest nii valesti aru saanud, sest selle liikmete hulgas on asjatundlikke orienteerujaid. Võimalik vastus on see, et orienteerumise hooajalisel keelustamisel on poliitiline tagamõte, millega loodetakse mitteametlike tegevusalade harrastajaid neist piirkondadest eemale tõrjuda. Koostöökogu on teinud järgmise avalduse, mis eelmainitud mõtet kinnitab:

„Suure osalejate arvuga üritused võivad olla väga häirivad. Paljud suuremad kõndimis-, ratsutamis- ja orienteerumisüritused on viimastel aastatel muudele kuupäevadele ümber tõstetud. Nende ürituste korraldajad on nõmmel pesitsevate lindude kaitseks teinud kiiduväärt samme.“ (DNPA 2004a)

See väide on vale, sest orienteerumisüritusi ei ole mitte teistele kuupäevadele ümber tõstetud, vaid nende toimumine on keelustatud. „Kiiduväärt sammud“ viitavad aga vabatahtlikule ja vastutulelikule tegevusele, mis ei ole samuti tõsi. Teine võimalik seletus, mida mainis ülalpool teine vastaja¹, käib aga võimu teostamise kohta. Dartmooris toimuvatest vaba aja tegevustest puudub rahvuspargi koostöökogul 99% üle märkimisväärne kontroll. Orienteerumine ja muud juhuslikud tegevusalad, mille toimumiseks on vaja ametlikku luba, annab koostöökogule võimaluse kehtestada piiranguid ning seega kontrolli.

„Miks reklaamib koostöökogu oma reklaammaterjalides tegevusala, mis võib pesitsevaid linde kõige rohkem häirida?“

Koostöökogu reklaamib matkapeitust kui tegevusala, mis „meeldib neile, kes meelsasti vihjeid lahendavad, tahavad proovile panna oma orienteerumisoskusi ja kellele meeldib viibida looduses“ ning märgib, et „matkapeituse harrastajad naudivad hästi peidetud kirjakestide otsimisega kaasnevat väljakutset [...]“ (DNPA 2004c). Arvesse peab võtma, et koostöökogu on olnud nimetatud mitteametliku tegevusega kohustatud leppima, sest see jätkuks ka siis, kui nad üritaksid selle üle mingit kontrolli kehtestada. Sellegipoolest ei saa mööda vaadata faktist, et

¹ Magistritöö raames ei ole tõlgitud kogu uuringut. Viidatud peatükk jäi valitud peatükkide seast välja.

nad reklaamivad tegevusala, mis häirib lindude eluviisi. Koostöökogu tunnistas seda ka osalejatele, kui ütleb, et „matkapeitus hõlmab tihti mitu korda samas kohas käimist, mis võib häirida kariloomi ja elusloodust. See on eriti tõsi lindude pesitsusajal [...], seega olge kirjakastide otsimise ajal eriti ettevaatlikud“ (ibid.).

Viimane küsimus tuleb tagasi selle uuringu alguses mainitud eelarvamuste juurde:

„Miks on koostöökogu näiliselt heaks kiitnud „väljakutseid esitava“ matkapeituse (ibid.) ning „väljakutseid esitava“ ja „põneva“ kaljuronimise (DNPA 2004d) nendes tegevustes osalejate motiivides kahtlemata, samas kui väljakutset pakkuvatest aktiivsematest tegevusaladest osavõtjad kasutavad rahvusparki väidetavalt valesti?“

Maaomanikud ja nende nõuandjad suhtuvad jooksmist hõlmavatesse tegevusaladesse riigis üldlevinud eelarvamusega. Blunden ja Curry (1988) järeldasid oma maakasutuse põhimõtete analüüsis, et keskkonna- ja muud asutused eelistavad passiivsemaid tegevusi ning „mida aktiivsem või spordiga sarnanevam tegevusala on, seda vähem maakonna nõukogu tegevusala toetab“. Analüüsi jaoks olulise avalduse on orienteerumise kohta teinud endine Dartmoori rahvusparki ametnik, kelle sõnul „rikuvad küllastajate elamuse nii neist mööduvad mudased jooksjad kui ka mustaks võõbatud näoga vormi kandvatest sõduritest mööda pugemine“ (Mercer 1989). Selle kommentaari emotsionaalne alatoon on ilmne, kuid isegi kui see kõrvale jätta, seisneb väide ikkagi selles, et küllastajatele ei meeldi näha liikumas jooksjaid ja sõdureid. Sellist arvamust ei toeta Walesi kolmes rahvusparkis küllastajate hulgas läbi viidud uuring (Walesi spordinõukogu 1993). Uuringus küsiti 272 küllastaja arvamust selle kohta, kas rahvusparkis sportivate või aktiivselt vaba aega veetvate inimestega kokku puutumine mõjutas nende kogemust negatiivselt, positiivselt või üldse mitte. Erinevaid tegevusi oli palju, alates kõndimisest, mägironimisest, jooksmisest ja orienteerumisest kuni mägirattaga sõitmise ning veesportini. Uuringu tulemuste järgi oli küllastajate kogemus positiivne 47% juhtudest ja negatiivne vaid 2% juhtudest. Seda, mis tegevusalad küllastajatele vastumeelsed olid, ei mainitud. Mis puutub sõduritega kohtumistesse, siis uuringu järgi mõjutas see küllastajate kogemust negatiivselt 7% juhtudest. See-eest 18% vastanutest oli nendega positiivne kogemus. Uuringus jõuti järeldusele, et Walesi rahvusparkide küllastajad suhtuvad sportimisse ja muudesse harrastustegevustesse „väga avatult“ ning muudesse tegevustesse (nt sõjalistesse õppustesse) „üldiselt avatult“ (ibid., 6). Arvestades seda, et Dartmoori rahvusparki küllastajate arvamused on tõenäoliselt sarnased, jääb mulje, et Dartmoori rahvusparki ametniku 1983. aasta

avalduks oli maaomaniku enda arvamus, mida esitati kui üldse arvamust.

Dartmooris ja Cornwalli rannikul viidi hiljuti läbi uuring, milles püüti leida vastust üldse suhtumisele orienteerumisse (Parker 2005a). Selles küsitleti 40 inimest, kes olid mainitud piirkondades samal ajal, kui toimus orienteerumisüritus, ning võitlesid seega teoreetiliselt sama piirkonna kasutuse eest. Kõik 40 arvasid, et orienteerumine ei mõjutanud nende kogemust looduse nautimisel ja kõik vastanud arvasid, et orienteerumine ei ole keskkonnale kahjulik. Kuigi see valim ei olnud suur, viitab see siiski sellele, et üldse toetus maaomanike soovitud rangete piirangute kehtestamisele on orienteerumise puhul väga väike.

Tõendite põhjal võib öelda, et Dartmoori rahvuspargi koostöökogul on endiselt orienteerumise suhtes teatav kultuuriline vastuseis, kuid nad väljendavad seda teisiti ehk ökoloogiliste põhjenduste esitamisega. Selline teguviis ei ole ebatavaline. Suurbritannia parlamendi alamkoja keskkonnakomiteel oli vaba aja veetmise viiside keskkonnamõtjude ülevaates võimalus koguda rohkem tõendeid ja nad märkisid:

„Kultuurikonfliktid on sama tõenäolised ja mõnikord olulisemad, kui füüsilised probleemid – need on sageli erinevate pingete ja rahulolematuse algpõhjused, mida määratletakse nüüd kui ohtu keskkonnale.“ (Suurbritannia parlamendi alamkoja keskkonnakomitee 1995, vol. I, xxvii).

Orienteerumises on tähele pandud palju selliseid uusi määratlusi ja eksitamisi, mis on seotud nii valitsusorganisatsioonide kui ka suuremate vabaihendustega (Parker 2005a).

Järeldused

Dartmoori rahvuspargi maastikul harrastatava 12 vaba aja veetmise tegevuse uuring on näidanud märkimisväärseid lahknevusi rahvuspargi koostöökogu suhtumises erinevatesse tegevustesse ja nendega toimetulekus.

Tähelepanu äratavad erinevad standardid matkapeituse ja orienteerumise võrdluses. Esimest tegevust rahvuspark reklaamib, teist mitte. Matkapeitus on laialt levinud tegevus, mida rahvuspark suures osas ei piira, kuigi on tehtud katseid tegevust lindude pesitsusajal veidi piirata. Orienteerumine on väike tegevusala, mis on lindude pesitsusajal nõmmel täielikult keelustatud. Lisaks on suur erinevus osalejate arvus – kui klubide orienteerumisüritused oleksid lindude pesitsusajal lubatud, oleks nende ökoloogiline mõju seal pesitsevatele lindudele *vähemalt* 28 000 korda väiksem kui praegu lubatud matkapeitusel.

Kuigi Dartmoori rahvuspargi koostöökogu raskustele vastuoluliste huvidega toime tulemisel ei saa vastu vaielda, eeldavad need, keda riigi rahastatava asutuse otsused mõjutavad, et otsused põhinevad teaduslikul objektiivsusel ja võrdsetel alustel ning ei ole tehtud

emotsionaalse eelarvamusega. Nendest kolmest aspektist vaadatuna näib, et orienteerumisega tegelemisel ei vasta Dartmoori rahvuspargi koostöökogu tegevus vastuvõetavatele standarditele.

Töö autor soovib Dartmoori rahvuspargi koostöökogul esmajärjekorras üle vaadata orienteerumisele kehtestatud piirangud.

Väidetavalt on õiglase juhtimistava näitena viidatud Rootsi keskkonnaameti ja orienteerumislüüdi vahel sõlmitud lepingule olulise põtrade sigimishooaja kohta, mille järgi on klubide orienteerumisüritused lubatud ja suuremad üritused edasi lükatud (Barklund 1987, uuendatud Lundkvist 2002).

2. Teoreetilised ja metodoloogilised lähtekohad

2.1. Tekstitüüp

Tuginedes Karl Bühleri keele funktsioonide ja Katharina Reissi tekstitüüpide teooriale, on Newmark (2001: 12–13) jaganud erinevad tekstid kolme kategooriasse: ekspressiivsed tekstid, informatiivsed tekstid ja vokatiivsed tekstid². Reiss (2004: 164) on oma teooriat selgitades öelnud, et erinevad tekstitüübid ei esine ainult oma „puhtal“ kujul. Ta on toonud näite keskaja õigustekstidest, mille sisu lugejale vastuvõetavaks tegemiseks tuli need esitada värsivormis. See on hea näide informatiivse ja ekspressiivse tekstitüübi segunemisest (Reiss 2004: 164).

Informatiivse teksti ülesehitus on sageli ühetaoline ja hõlmab õpikutekste, tehnilisi aruandeid, ajalehe- või ajakirjaartikleid, teadusartikleid, lõputöid, koosoleku protokolle või päevakorda (Newmark 1988: 40). Seetõttu võib ka magistritöös tõlgitud uuringu just informatiivse tekstitüübi hulka liigitada. Teadus- ja tehnikatekstide formaat on sageli kindel, eriti tehnilistes tekstides. Üks teadus- ja tehnikatekstide omadus, mis muudab nende tõlkimise raskemaks, on see, et paljud sellised tekstid võivad olla keerulise väljendusviisiga ja mõnikord ka ebatäpsed. Tavaliselt ongi just tõlkija ülesanne tekstis olevaid fakte ja stiili „parandada“. (Newmark, 1988: 41) Informatiivsed tekstid jagab Newmark (1988: 40–41) omakorda keelelise varieeruvuse põhjal nelja kategooriasse:

- 1) akadeemilised tööd, millel on ametlik, emotsioonivaba, tehniline stiil;
- 2) õpikud, milles kasutatakse neutraalset või mitteametlikku stiili;
- 3) aimekirjandus ja kunstiraamatud, millel on mitteametlik, soe stiil;
- 4) populaarajakirjandus, mida iseloomustab familiaarne ja mittetehniline stiil

Sellise jaotuse järgi kuuluvad magistritöös tõlgitud tekstid esimesse kategooriasse, sest nende esmane ülesanne on teavitada lugejaid teatud faktidest ja sisust. Tõlke edukuse hindamise kriteerium on see, kas faktid ja sisu on lugejatele selgeks tehtud. Ükski kahemõttelisus pole lubatud. Teiseks on sellise sisukeskse teksti hindamise kriteeriumiks sihtkeelele orienteerituse põhjalikkus, kuna eesmärk on saavutada tõhus suhtlus ning edastatava teabe ja sõnumite täpsus. (Zheng 2017: 32-33)

Töö autori eesmärk oli luua selline tõlge, mis oleks täpne, kuid kõigile arusaadav. See tähendas, et kõik keskkonna- ja harrastustega seotud terminid peavad olema korrektselt tõlgitud. Samas jälgis autor ka seda, et tõlkes oleks kasutatud võimalikult vähe võõrsõnu,

² Siin ja edaspidi autori enda tõlge.

millest arusaamine võiks tavainimesele raskusi valmistada. Kus võimalik, eelistas autor võõrsõnale eestipärasemat vastet.

2.2. Tõlkemeetodid

2.2.1. Üldisemad tõlkemeetodid

Tõlke analüüsimiseks oli magistritöö autoril päris keeruline valida sobivaid teoreetilisi lähtekohti, millele toetuda. Newmark (1988: 45–47) on välja pakkunud kaheksa erinevat tõlkemeetodit:

- 1) sõnasõnaline tõlge (*word-for-word translation*)
- 2) täpne tõlge (*literal translation*)
- 3) originaaltruu tõlge (*faithful translation*)
- 4) semantiline tõlge (*semantic translation*)
- 5) kommunikatiivne tõlge (*communicative translation*)
- 6) idiomatiline tõlge (*idiomatic translation*)
- 7) vaba tõlge (*free translation*)
- 8) adaptatsioon (*adaptation*)

Newmark on öelnud, et üldiselt saab tõlgete kahte peamist eesmärki (täpsus ja lühidus) täita kommunikatiivse ja semantilise tõlkemeetodi kasutamisel. Informatiivsete tekstide tõlkimisel kasutatakse nendest kahest peamiselt kommunikatiivse tõlke meetodit (*ibid.* 47). Nii saab püüda sihtlugejatele luua võimalikult lähedase efekti lähteteksti lugejate omale, rõhutades teabe edastamise protsessi täpsust ja tõepärasust (Zheng 2017: 36). Newmarki sõnul võivad aga kommunikatiivne ja semantiline tõlge ka seguneda. Teksti tõlkimisel ei lähtuta vaid kommunikatiivsest ega semantilisest meetodist – need on tegelikult suuresti kattuvad meetodid. Tõlge võib olla rohkem või vähem semantiline või kommunikatiivne – isegi teatud lõiku või lauset saab näiteks käsitleda kas rohkem kommunikatiivselt või vähem semantiliselt. (Newmark 1991:10) Kommunikatiivse tõlke abil antakse tähendus edasi võimalikult originaalilähedaselt, kuid selliselt, et nii sisu kui ka keeleline pool on lugejale lihtsalt vastuvõetav ja arusaadav (Newmark 1988: 47). Semantiline tõlge lähtub palju tõlkijast endast: edasi antakse mõtet ja ette võib tulla väikseid sisulisi mööndusi (Newmark 1988: 46).

Kuna magistritöös tõlgitud tekstil on informatiivne eesmärk ehk tõlge peab olema täpne ja andma edasi lähteteksti sisu, siis peaks analüüsiks kasutama pigem ekvivalentsusteooriat. Sellest lähtudes on lähte- ja sihtteksti vahel selge ühisosa ehk samasus (Panou 2013: 2). Samas

on selle teooria järgi tõlke kvaliteedi hindamine stereotüüpne ja liialt lihtsustatud (Du 2012: 2189).

Kui aga arvestada, et teksti eesmärk on lähtekeele lugejale anda edasi informatsiooni kommunikatiivse tõlke meetodit kasutades, siis tundub mõistlikum tugineda Vermeeri *skopos*-teooriale. Selle järgi on tõlkimine selline tegevus, millel on kindel eesmärk (*skopos*), ning sel juhul on eesmärk tõlkida tekst nii, et see oleks võimalikult lähteteksti sarnane, kuid et sellest saaksid aru kõik asjast huvitatud inimesed (van Doorslaer 2015: 238). Magistritöö autor nõustub Vermeeri (2004: 222) kultuuridevahelisele suhtluse käsitusega:

Lähtetekst on tavaliselt esialgu koostatud mingi olukorra jaoks lähtekultuuris; siit tuleneb selle nimetus „lähtetekst” ja seega ka tõlkija roll kultuuridevahelise suhtluse protsessis. [...] Enamasti puuduvad originaalautoril vajalikud teadmised sihtkultuurist ja selle tekstidest³.

Töö autori arvates on tõlkija roll vahendada originaalautori mõtteid nii, et sihtteksti lugejad sellest aru saaksid. Just tõlkija ülesanne on tõlkimise käigus lahendada tekstis arusaamatusi põhjustavad kohad. Tegemist on tekstiga, milles esineb päris palju Ühendkuningriigile iseloomulikke termineid, mis on seotud vaba aja veetmise viiside või keskkonnaga. Lähtekultuuris on need lugejale mõistetavad, sihtteksti lugejale tuleb neid aga kas pikemalt lahti seletada või leida/välja mõelda just see õige termin, millest lugeja ka aru saab.

Arvestades, et tegemist ei ole teadustekstiga selle klassikalises mõttes, siis tundub, et magistritöö raames tõlgitud tekstide puhul saab tugineda nii Vermeeri kui ka Newmarki siinesitatud teoreetilistele seisukohtadele.

2.2.2. Vinay ja Darbelneti sõnastatud tõlkemeetodid

Prantslased Jean-Paul Vinay ja Jean Darbelnet avaldasid 1958. aastal raamatu „*Stylistique comparée du français et de l'anglais*“, milles analüüsisid prantsus- ja ingliskeelsete tekstide tõlkimiseks kasutavaid erinevaid meetodeid ning sõnastasid seitse erinevat tõlkemeetodit. Samuti demonstreerisid nad nimetatud tõlkemeetodite kasutamist olenevalt teksti olemusest. (Vinay ja Darbelnet 1995: vii-viii)

Vinay ja Darbelnet eristasid kahte tüüpi tõlget – otsetõlge (ingl k *direct translation*) ja kaudne tõlge (ingl k *oblique translation*).

³ Originaalsitaat: A source text is usually composed originally for a situation in the source culture; hence its status as “source text”, and hence the role of the translator in the process of inter cultural communication. [...] In most cases the original author lacks the necessary knowledge of the target culture and its texts. (Vermeer 2004: 222)

Eelmainitud seitse tõlkemeetodit on jagatud tõlke tüübi järgi kahte gruppi, millest kolm esimest on otsetõlke meetodid ja ülejäänud neli kaudse tõlke meetodid:

- 1) laenamine – lähtekeelne sõna võetakse otse sihtkeelde üle;
 - 2) kalka – sarnane laenamisele, kuid sõna v. sõnaühend tõlgitakse teisest keelest sõna-sõnalt ja nii kannab tõlge algse väljendiga sama tähendust;
 - 3) sõna-sõnaline tõlge – tavaline kahe sama keelerühma tekstide tõlkimisel;
 - 4) transpositsioon – üks sõnaliik asendatakse teisega, kuid mõte jääb samaks;
 - 5) modulatsioon – muudetakse lähtekeelse sõnumi vormi ehk vaatenurka, kuid sõnum jääb samaks; kasutatakse sellistel juhtudel, kui lähtekeelse väljendi otsetõlge mõjub sihtkeeles kummaliselt;
 - 6) ekvivalents – kasutatakse kõige rohkem idioomide ja vanasõnade tõlkimisel, kus väljendi mõte jääb küll samaks, kuid lähtekeeles kasutatakse teistsugust väljendit;
 - 7) adaptatsioon – sellise meetodi kasutamisel kohandatakse lähtekeelset väljendit, et see sobiks sihtkeele lugeja kultuuriruumiga ja oleks talle arusaadav ning vastuvõetav.
- (Vinay ja Darbelnet 1995: 31–40)

Oluline on märkida, et ühe lause tõlkimisel on võimalik kasutada mitut erinevat tõlkemeetodit ja mõne tõlke puhul on võimatu erinevaid tõlkemeetodeid teineteisest eristada (Vinay ja Darbelnet 1995: 40).

Magistritöö käigus tõlgitud tekstis esineb mitmeid väljendeid, mille tõlkimiseks pidas töö autor sobilikuks kasutada erinevaid tõlkemeetodeid. Tekstis esinevad tõlkeprobleemid on jagatud kolme suuremasse kategooriasse. Analüüsi osas vaadeldakse täpsemalt seda, kas kolme tüüpi väljendite ja terminite tõlkimisel saab teha mingeid üldistusi ning kasutada nende tõlkimiseks ühte seitsmest tõlkemeetodist.

2.3. Terminoloogia

Lisaks sobiva tõlkemeetodi ja teoreetiliste aluste valimisele on informatiivsete tekstide tõlkimisel oluline tähelepanu pöörata ka sõnavarale (sh teaduslikule terminoloogiale).

Ühe seisukoha järgi on olemas täpne teaduslik terminoloogia, mille asjakohane kasutamine on vajalik selleks, et vältida segadust või kindlate teemade valet ettekujutust. Selle pooldajad on arvamusel, et kui eksperdid ühes tähenduses kokku on leppinud ja kõik sellest teadlikud on, siis on kõik lahendatud ja edaspidi väärarusaamu tekkida ei tohiks. Teine seisukoht on aga see, et teadusõpikutes ja -kirjanduses ning tavaolukorras kasutatakse terminoloogiat veidi vabamalt

ja terminite õige kasutamise kohta ei ole üksmeelt. Samuti on mitmekesisemad terminite tähendused. (Slisko ja Dykstra 1997: 655–656)

Nagu öeldud, ei ole tõlgitud tekst väga keerulise sõnavaraga, kuid seal esineb siiski erinevate vaba aja veetmise viiside ja loodusega seotud termineid, mille tõlkimine oli keerukas ülesanne. Töö autor pooldab ise esimest seisukohta, kuid arvab ka, et keel (sh terminoloogia) muutub pidevalt. Termin, mis sobib ühe sihtgrupi jaoks mõeldud teksti, et pruugi olla mõistetav teisele sihtgrupile. Samuti tuli tõlkides ette olukordi, kus ei leitud ingliskeelsele terminile otsest eestikeelset vastet. Sellised terminid või fraasid on tõlkes veidi pikemalt lahti kirjutatud, sest nagu on sõnastatud uurimisküsimustes, oli eesmärk tõlkida terminid täpselt, kuid ka sihtgrupile arusaadavalt.

3. Tõlkeprobleemide analüüs

Magistritööks valitud tekst on IOF-i tehtud uuring, kus võrreldakse 12 vaba aja tegevuse keskkonnamõjusid. Teksti eesmärk on näidata erinevate vaba aja tegevuste ökoloogilist mõju, eriti suur rõhk oli tegevuste ja nende mõjude võrdlemisel orienteerumisega.

Uuringus kasutatud terminoloogia saab suures plaanis jagada kaheks valdkonnaks – keskkonnaterminid ja harrastustega seotud terminid. Viimaste puhul esines tekstis palju sellist terminoloogiat, mis on omane Ühendkuningriigi kultuuriruumile.

Tekstis esines ka illustratsioone ja tabeleid, mida käsitletakse täpsemalt allpool.

Kõigis alljärgnevatel näidetes on vasakpoolses tulbas lähtetekst ja parempoolses tulbas tõlge. Mõned näited koosnevad üksikutest terminitest või väljenditest. Sellised näited olid kas juba originaaltekstis üksikult välja toodud (nt tabelis) või oli magistritöö autor seisukohal, et nende analüüsimisel ei ole lause kontekst oluline. Need näited, kus termini või väljendi analüüsimiseks on abi kontekstist, on all esitatud analüüsis välja toodud täispikad laused. Paksus kirjas on eristatud need sõnad või fraasid, mida magistritöö autor soovib eraldi esile tuua. Näidete lähtetekstist leidmise hõlbustamiseks on ingliskeelse tõlkenäite järele lisatud lähteteksti lehekülje number.

3.1. Sportlike harrastustega seotud terminiprobleemid

Üldisemalt võib järgnevate näidete kohta öelda, et tegemist on Ühendkuningriigi kultuuriruumile omaste terminite ja fraasidega. Seetõttu oli mõnel juhul lühikesi eestikeelsed vasteid keeruline leida. Kuna teksti tõlkides on peetud oluliseks seda, et sihtteksti lugeja saaks tekstist täielikult aru, siis pidi mõnes kohas kasutama pikemalt lahti seletatud vasteid.

Kokkuvõttes kasutati sportlike harrastustega seotud väljendite ja terminite tõlkimisel Vinay ja Darbelneti liigituse järgi rohkem kaudse tõlke meetodeid. Siin esitatud näited on lähtekeele lugejale väga tuttavad ja Ühendkuningriigi kultuuriruumile väga omased väljendid, kuid eesti kultuuriruumi kuuluvale lugejale pigem võõrad. Seetõttu ei olnud mõistlik kasutada ka otsetõlke meetodeid, kuna nii oleks väljendite mõte võinud jääda arusaamatuks. Pigem eelistati mõtte edasi andmiseks pikemaid või lahti seletatud väljendeid.

(1a) *Letterboxing* (lk 9);

letterbox (lk 9)

(1b) Matkapeitus;

kirjakast

Näites välja toodud terminid on tekstis ühes peatükis ja seotud sama harrastustegevusega, mistõttu käsitletakse neid termineid siin koos.

Inglise keeles on termin *letterboxing* verbivormis, mida otse eesti keelde üle võtta ei saa. *Letterbox* (kirjutatakse ka *letter box*) on peamiselt Briti inglise keeles kasutatav termin, millega tähistatakse postkasti või kirjakasti. Kuna terminid „kirjakastimine“ või „postkastimine“ on grammatiliselt ebakorrektsed, kasutati tõlkimisel transpositsiooni meetodit ja liideti sõnale „kirjakast“ liide -mäng ning moodustati tegusõnast nimisõna. Algne tõlge oli „kirjakastimäng“. Hilisema toimetamise käigus jõuti aga terminini „matkapeitus“ (inglise-eesti sõnastik *sub letterboxing*). Kuna sõnastikus on „matkapeituse“ kohta kirjas, et tegemist on orienteerumise ja geopeituse sarnase harrastusega, siis sobis see tõlkevasteks ideaalselt.

Termin *letterbox* tähistab tekstis kasti, mida inimesed taga otsivad. Kuna sõnast „matkapeitus“ ei saa moodustada sellist vormi, millega seda kasti kirjeldada, jäi sellel juhul tõlkevasteks „kirjakast“. Sihtteksti lugejale on termin arusaadav ja ei tohiks ka arusaamatusi tekitada.

(2a) *Riding to hounds* (lk 11)

(2b) Rebasejaht hobuste ja jahikoortega

Tegemist on Ühendkuningriigist alguse saanud jahipidamise viisiga, mis võib olla sihtgrupi lugejale võõras, mistõttu otsustati tõlkeprobleemi lahendamiseks kasutada adaptatsiooni ja modulatsiooni segu. Fraasi otsetõlge, „koortega jahti pidama“ (EKI inglise-eesti sõnastik *sub ride to hounds*), ei anna edasi vajalikku informatsiooni, et tegemist on kindlat tüüpi jahipidamise viisiga. Collinsi veebisõnastiku järgi on fraasil *ride to hounds* Briti inglise keeles kaks tähendust:

1) *to take part in a fox hunt with hounds*

2) *to take part in a fox hunt on horseback*

Kuigi sõnaraamatus on fraasil kaks eraldi tähendust, tuli tõlgitud tekstist välja, et rebasejaht toimub nii jahikoorte kui ka hobustega. Seetõttu langes valik küll veidi pikema, kuid see-eest vajaliku informatsiooni edasi andvale tõlkelahendusele „rebasejaht hobuste ja jahikoortega“.

(3a) *Beagling* (lk 6)

(3b) Jänesejaht hagijatega

Nii *riding to hounds* kui ka *beagling* on jahipidamise viisid, kuid neil on mõned põhimõttelised erinevused. Kui esimene tähendab seda, et jahitakse enamasti rebaseid, siis teine on seotud jäneste ja küülikute jahimisega. Võõrsõnade leksikoni järgi on *beagle* väike Inglise

jänesekoer, jahimeeste seltsi kodulehel on *beagle*`i vaste „inglise madalajalgne hagijas“ (Eesti Jahimeeste Selts, 2022). Magistritöö autor otsustas teksti ühtsuse eesmärgil mõlemad jahipidamise viisid sarnaselt tõlkida ja kasutada arusaadavuse eesmärgil adaptiooni ja modulatsiooni segu. Olulisim tundus edasi anda see, keda jahitakse ja kellega jahitakse. Nii jõutigi magistritöös tõlkevasteni „jänesejaht hagijatega“.

(4a) *Hashing* (lk 6)

(4b) *Hashing* (jooksmist ja alkoholi ühendav mäng)

Hashing on tegevusala, millele oli eesti keelse vaste leidmine väga keeruline. Tegemist on jooksmist, orienteerumist ja alkoholi ühendavad tegevusega, millele panid 1938. aastal Kuala Lumpuris aluse Briti ohvitserid. Nimi *hashing* on tuletatud sõnapaarist *hare chasing* ehk „jänese tagaajamine“ (The Guardian, 2013).

Tõlkimisel valmistas probleeme see, et Collinsi ja Cambridge'i sõnaraamatutest tähendust otsides tulid sõna *hashing* kohta välja vaid vasted, mis olid seotud tehnoloogiaga.

Kuna nimetus *hashing* ise on tuletis, siis tundus mõistlik jätta termin tõlkimata ja kasutada laenamise meetodit. Küll aga on lisatud sõna järele sulgudesse lühike selgitav fraas, mis annaks lugejale aimu, mis tegevusalaga on tegemist. Nii segunesid selle tõlkeprobleemi lahendamisel kaks erinevat tõlkemeetodit – laenamine ja adaptioon.

Oluline on märkida, et magistritööst jäi välja samas uuringus olnud lühike peatükk, milles nimetatud tegevusala tutvustati. See on üks põhjustest, miks on siin otsustatud lisada sulgudesse lühike seletav fraas.

(5a) *dragged scents* (lk 4)

(5b) peibutusjaht spetsiaalse lõhnaga

Ingliskeelsele terminile vaste otsimine oli üpris keerukas, sest tavalise internetiotsingu käigus tuli selle konkreetse fraasiga välja väga vähe vasteid ja otsetõlge oli selle väljendi puhul välistatud. Küll aga jõudis autor Ühendkuningriigi jahiseadust tutvustavale lehele, kus sellise jahipidamisviisi kohta kasutati inglise keeles ka teist fraasi: *drag hunting*. Erinevus varem mainitud jahipidamise viisidest seisneb selles, et kõnealusel juhul kasutatakse metsloomade meelitamiseks peibutuslõhna. (The Hunting Act, 2022) Oli selge, et fraasi otsetõlge ei anna edasi vajalikku informatsiooni ja on teksti lugejale võõras. Seetõttu tuli mõelda laiemalt ja nii tundus sobilikum kasutada fraasi „peibutusjaht spetsiaalse lõhnaga“.

(6a) „*continuous*“ and „*pulse*“ (6b) regulaarsed ja ebaregulaarsed
activities (lk 4) tegevused

Need kaks terminit ei esine küll koos ühes lauses, kuid tõlkeprobleemi selgitamise eesmärgil käsitletakse neid kahte terminit koos. Esmapilgul on tegemist kahe lihtsasti mõistetava sõnaga, kuid kogu teksti arvestades peavad need moodustama terviku ja olema samas vastandid. Sõna *continuous* on mitmeti tõlgitav: pidev, katkematu, lakkamatu (eesti-inglise-eesti sõnaraamatu *sub* *continuous*). Sõna *pulse* seostub esimese asjana anatoomia ja inimese pulsiga. Mõlemale sõnale õige eestikeelse vaste leidmiseks tuleb neid vaadata koos. Tekstile toetudes otsustas magistritöö autor kasutada sõna *continuous* eestikeelse vastena sõna „regulaarne“, sest neid tegevusi harrastatakse Dartmooris iga päev. Sõna *pulse* vastena kasutas magistritöö autor alguses sõna „ajutine“. Teksti hiljem uuesti üle lugedes leidis töö autor, et neid tegevusi harrastatakse Dartmooris aeg-ajalt. Lõplik otsus oli kasutada vastandsõnu „regulaarne“ ja „ebaregulaarne“.

Samuti otsustas töö autor tõlkes jutumärke mitte kasutada. Eesti keeles võiks need terminid paigutada kujundlike sõnade ja väljendite hulka, mida jutumärkidesse ei panda.

(7a) *On Dartmoor there are a small number of rock climbing faces, such as Dewerstone Rock (SX 540639), and a larger number of features used for ‘bouldering’, such as Haytor Rock (SX 747770), which has several short routes on it (Figure 4).* (lk 13)

(7b) Dartmooris on üksikud kaljuronimiseks sobilikud kaljuseinad (näiteks Dewerstone Rock (SX 540639)) ja suur hulk **vabaronimiseks sobilikke madalaid rändrahne**, näiteks Haytor Rock (SX 747770), millel on mitu lühikest rada (joonis 4).

Inglisekeelne termin *bouldering* tähistab sellist tegevust, kus inimesed ronivad madalatel kaljudel või kivirahnudel ilma nõõre kasutamata (Cambridge Dictionary *sub* *bouldering*). Eesti Entsüklopeedia järgi on *bouldering* üks vabaronimise alaliikidest ja tähistab ronimist harilikult kuni 6 m kõrgustel objektidel.

Tõlke kohmakaks muutmise vältimiseks tundus aga mõistlik tõlget veidi lihtsustada, kuid anda siiski edasi just seda liiki ronimisele iseloomulik täpsustus. Võttes arvesse teksti ja kogu lause konteksti, pidas töö autor õigeaks kasutada üldisemat eestikeelset vastet „vabaronimine“. Termin *bouldering* puhul on aga oluline ronitavate kaljude ja rahnude kõrgus, mistõttu sündis

otsus kasutada fraasi „madalad rändrahnud“, kuna sellele järgneb näide (Haytor Rock) ning eelnimetatud fraas seob lause sujuvaks tervikuks.

3.2. Keskkonnaga seotud tõlkeprobleemid

Keskkonda käsitlevate terminite ja fraaside tõlkimisega kaasnes võrdlemisi palju olukordi, kus võimalikke tõlkevasteid oli mitu. Eriti käib see selliste terminite kohta, mis on eesti keelde üle võetud ja magistritöö autori arvates ka üldteada, kuid millel on olemas eestipärasem vaste. Siin vaadati iga näidet ja juhtumit eraldi ning tegi otsuse selle põhjal, kas võõrsõnal oli eesti keeles olemas lihtsamini mõistetav vaste või mitte. Kui võimalik, eelistati omasõnalist vastet.

Keskkonnaga seotud tõlkeprobleemide lahendamisel oli võimalik kasutada rohkem otsetõlke meetodeid kui spordiga seotud terminite puhul, sest nii mõnelgi ingliskeelsel terminil on eesti keeles olemas sõna-sõnaline vaste. Samas soovis magistritöö autor teha tõlke võimalikult lugejasõbralikuks, mis tähendas, et laensõnade ja sõna-sõnalise tõlke kasutamine ei olnud alati kõige parem lahendus. Samuti valmistasid probleeme lausete ülesehitused ning väljendid, milles termineid kasutati. Magistritöö autor pidas silmas seda, et väljendid oleks küll täpsed, kuid ka lugejale arusaadavad.

(8a) *The National Park encompasses most of the **high moorland** associated with the largest of several **granitic intrusions** in the south west peninsula (Figure 1).* (lk 1)

(8b) Rahvuspark hõlmab suuremat osa **kõrgete nõmmedega alast**, mida seostatakse paljude suuremate **graniitsete kivimkehadega** Edela-Inglismaal (joonis 1).

Selles näites on kaks tähelepanuväärset fraasi, mida käsitleda. Esiteks *high moorland*, kus viimane sõna tähendab raba (eesti-inglise-eesti sõnaraamat *sub moorland*). Dartmoori maastik ei ole aga soine, vaid kivine, millele viitab ka näitelause. Oluline on märkida, et lähtetekstis kasutatakse kahte näiliselt sarnast terminit: *moor* ja *moorland*. Merriam-Websteri sõnaraamatus on termini *moorland* kohta järgmine definitsioon:

land consisting of moors: a stretch of moor

Seetõttu oli otstarbekas uurida, kas sõnal *moor* on sünonüüm. Üks leitud sünonüümidest, *heath*, oli olemas ka eesti-inglise-eesti sõnaraamatus ning tähistas „nõmme“.

Teine tähelepanuväärne fraas on *granitic intrusions*. Sõnal *intrusion* on mitu erinevat tõlkevastet, üks neist „sissetung“, mida selles kontekstis ei sobi kasutada. Geoloogias on termini *intrusion* eesti keeles sõna-sõnaline vaste „intrusiiv“ (sellisel juhul on tõlkemeetodina kasutatud kalkat). See tähistab kivimkeha, mis on tekkinud magmakoldest maakoode tunginud magma tardumisel (VSL *sub* intrusiiv). Sõna „intrusiiv“ võib olla aga lugejale võõras, sest tegemist on keerulise erialaterminiga, mida tavainimene ei pruugi mõista. Kuna vaste „graniitne kivimkeha“ annab lause originaalmõtte väga hästi edasi ja on samas ka lugejale hästi arusaadav, paistis see hästi sobivat.

(9a) *Additionally, mineralisation of the granite cap and the metamorphosed country rock was exploited for many hundreds of years with the extraction of tin and other metal ores, leaving extensive areas of complex small scale workings.*

(lk 1)

(9b) Lisaks kaevandati mineraliseerunud **graniidist pealiskihist** ja **moondekivimitest** sadu aastaid tina ja muid metallimaake, mille tagajärjel jäid alles ulatuslikud omavahel ühendatud väikesed kaevanduskohad.

Ülaltoodud näitelausest saab esile tuua kaks keerulisemat fraasi: *granite cap* ja *metamorphosed country rock*.

Merriam-Websteri sõnaraamatu järgi on termini *cap* üks tähendus järgmine:

an overlying rock layer that is usually hard to penetrate

Sellele tuginedes on magistritöös otsustatud kasutada eesti keeles kergesti mõistetavat vastet „graniidist pealiskiht“.

Fraas *metamorphosed country rock* vajab samuti üle kontrollimist. Sõnapaari *metamorphic rocks* eestikeelne vaste on „moondekivimid“. Merriam-Websteri sõnaraamatus oli fraasi *country rock* kohta kirjas järgmine:

the rock in which a mineral deposit or intrusion is enclosed

Nende kahe vaste ühendamisel saab fraasi *metamorphosed country rock* otsetõlkeks „moondunud kivi“, mille sünonüüm eesti keeles ongi „moondekivim“.

(10a) *conservation value* (lk 4)

(10b) kaitseväärtus

Conservation value oli keeruline termin seetõttu, et esialgses tõlkeprotsessis abimaterjalina kasutatud Keskkonnainvesteeringute Keskuse (edaspidi KIK) projekti LIFE Viva Grass e-õppe

platvormis oli nimetatud termini vasteks valitud sõna „säilimisväärtus“. Sama platvormi sõnaraamatus oli eraldi välja toodud ka sõna *conservation*, millel oli kaks eestikeelset vastet: kaitse ja säilitamine (LIFE Viva Grass, 2022). Hilisema toimetamise käigus jõudis magistritöö autor aga hoopis terminini „kaitseväärtus“, mida kasutati ka ühes KIK-i enda rahastatud projektis (Eesti Teadusinfosüsteem, 2022). Võttes arvesse, et termin „kaitseväärtus“ on lugejale mõistetavam, on tõlkes otsustatud selle kasuks.

(11a) *erosion off-track* (lk 6)

(11b) maastiku erosioon

Termini *erosion* eestikeelne vaste on üpris sarnane, sest tegemist on sõna-sõnalise tõlkevastega: „erosioon“, mille tähendus kontrolliti tõlkimise ajal VSL-ist üle. Geoloogia valdkonnas on selle definitsioon järgmine: uuristus, vooluvee kulutav tegevus maapinnal (VSL *sub* erosioon). Siinkohal kaaluti, kas kasutada originaalile sarnast vastet „erosioon“, või omasõnalist varianti, nt „uuristus“. Valikut tehes lähtus töö autor kahest asjast: oma arvamusest, et ka termin „erosioon“ on üldiselt lugejale pigem tuttav termin, ja sellest, et tõlgitav tekst ei ole tavaline tarbetekst.

Sõnapaari *off-track* puhul tundus töö autorile mõistlikum otsetõlget mitte kasutada ja nii osutus valituks ekvivalentne termin „maastiku“.

(12a) *visual and aural intrusion* (lk 7)

(12b) nähtav ja kuuldav häiring

Tegemist on pealtnäha lihtsa fraasiga, mis vajas siiski hoolikat läbimõtlemit. Tekstis olid need fraasid eraldi, kuid võrdluse toomiseks käsitletakse neid siin koos. Esiteks oli töö autorile oluline säilitada ühtsus ja voolavus, et teksti oleks kerge lugeda. Sõna *visual* saaks otse eesti keelde üle tuua ja kasutada vastet „visuaalne“, kuid kui võtta kõrvale sõna *aural*, siis muutus olukord veidi keerulisemaks. Sõna *aural* viitab kuulmisele ja kuulmismeelele ehk praegusel juhul kuuldavale häiringule. Samasugune otsene eestikeelne vaste sõnal *aural* puudub. Seetõttu otsustas töö autor teksti ühtlustamise nimel kasutada „visuaalne“ asemel „nähtav“.

Sõna *intrusion* on tekstis kasutatud mitmes kohas, kuid ei ole praegusel juhul seotud mitte sissetungi, vaid pigem looduse häirimisega. Sõna „sissetung“ on eelkõige seotud võõrale alale tungimisega (EKSS *sub* sissetung). See oli konkreetses tekstis töö autori jaoks aga liiga äärmuslik vaste.

(13a) *This is the **edaphic change** from repeated passage, forming new footpaths or worn areas round fixed assembly points.* (lk 7)

(13b) See on korduvalt kasutusest tingitud **muldkatte muutumine**, mille tagajärjel on kogunemiskohtade ümber tekkinud uued teerajad või kulunud alad.

Ingliskeelse termini *edaphic* eestikeelne sõna-sõnaline vaste on „edaafiline“. Tegemist on võõrsõnaga, mida kasutatakse eelkõige ökoloogias ja millest arusaamiseks peavad lugejal suure tõenäosusega olema sellest alast mingid teadmised. VSL-i järgi on termin „edaafiline“ seotud mullaga ja seda kasutatakse mullast tingitud või sellesse puutuvate asjade kirjeldamisel (VSL *sub* edaafiline). Teksti lugejale kergesti arusaadavaks tegemiseks on tõlkes otsustatud võõrsõna vältida. Kuna fraas „mulla muutumine“ ei ole eesti keeles korrektne, kasutati tähenduse eesti keeles mõistetavalt edasi andmiseks terminit „muldkate“ ning tõlkevastena „muldkatte muutumine“.

(14a) *In both of the two wilderness areas are minor central features, Cranmere Pool (UK National Grid Reference SX 603858) and Duck's Pool (SX 625678), which are a challenge to locate and which makes them attractive objectives.* (lk 9)

(14b) Dartmoori kahes metsikuma loodusega piirkonnas on väiksem keskne sihtkoht, üks neist on Cranmere Pool (**Suurbritannias kasutatava koordinaatvõrgustiku kood SX 603858**) ja teine Duck's Pool (SX 625678), mis on raskesti leitava asukoha tõttu huvipakkuvad objektid.

Ingliskeelne mõiste *UK National Grid Reference* viitab süsteemile, kus kaardile on märgitud ruudustik ja igale asukohale vastab üks kindel tähtedest ja numbritest koosnev kood. Algetekstis kasutatud suured tähed viitavad sellele, et tegemist on nimetusega. Põhjalikuma uurimise käigus selgus aga näiteks, et sõnaühend *National Grid* kirjutatakse suurte tähtedega, kuid *grid reference* väikeste tähtedega. (Ordnance survey 2016) See tekitas küsimuse, kas jätta fraas tõlkesse inglise keeles või tõlkida see eesti keelde, mis tekitas omakorda küsimuse, kas tõlkida ära terve fraas või ainult osa sellest. Kuna eesmärk oli luua võimalikult lihtsasti arusaadav tõlge, on terve fraas tõlgitud eesti keelde. Eesti keeles kasutatakse koordinaatsüsteemi kirjeldamisel terminit „koordinaatvõrgustik“ ja nii sündis tõlkevaste „Suurbritannias kasutatava koordinaatvõrgustiku kood“.

(15a) *hole-nesting birds* (lk 21)

(15b) suluspesitsejad

Termini *hole-nesting birds* puhul tekkis tõlkimise ajal kahtlus, et terminil võib olla kindel eestikeelne vaste. Esimene otsing internetis ei andnud tulemusi, kuid suunas edasi järgmise termini juurde: *cavity-nesting birds*, mis tähistab eesti keeles „õõnsustes pesitsevaid linde“. Fraasi „õõnsustes pesitsevad linnud“ abil leidis töö autor Eesti Ornitoloogiaühingu trükise „Lindude pesad ja munad“, milles oli selliste lindude kohta kasutatud terminit „suluspesitseja“. Kuigi tõlkevariant „õõnsustes pesitsevad linnud“ oleks võib-olla esmapilgul lihtsamini mõistetav, otsustas töö autor kasutada teist varianti. Sõna „sulg“ viitab suletud olekule (EKSS *sub* sulg), mis annab mõtte edasi. Samuti ei pea nii loobuma täpsest erialakirjanduses kasutatud terminist, mis on informatiivsete tekstide puhul väga oluline.

(16a) *ground nesting birds* (lk 7)

(16b) avaspesitsejad

Nimetatud termin esines tekstis enne eelmainitud terminit *hole-nesting birds*, mistõttu kasutati tõlkes fraasi *ground nesting birds* vastena esmalt „maastikel pesitsevad linnud“. Peale eelmises näites käsitletud terminile vaste leidmist aga kontrolliti ka see termin uuesti üle. Eesti Ornitoloogiaühingu trükise alusel tehti algses tõlketekstis parandus ja uueks vasteks sai „avaspesitsejad“.

3.3. Muud terminoloogilised küsimused

Peatükis käsitletakse terminoloogilisi küsimusi, mis ei kuulu ei sportimise ega keskkonna valdkonda. Välja toodud tõlkeprobleemide hulgas on mitu idioomi ja kujundlikku väljendit, mille lahendamiseks kasutati Vinay ja Darbelneti sõnastatud tõlkemeetodite hulgast ekvivalentsi meetodit. Idioomide puhul võib kasutada ka otsetõlke meetodit (kalka), kuid nende näitelause puhul ei olnud võimalik otsetõlget kasutada, sest nii oleks need oma mõtte kaotanud. Nii kasutati järgnevates näidetes sihtkeeles kaudse tõlke meetodit, mis andis lausete mõtte sama hästi edasi.

Kuna selles peatükis olevad tõlkeprobleemide näited ei kuulunud spordi- ega keskkonnavaldkonda, võimaldas see tõlkeprobleeme veidi vabamalt tõlgendada. Sellegipoolest oli oluline säilitada tõlkes nii täpsus kui ka arusaadavus.

(17a) *A preliminary investigation into these suppositions indicated that there was a ‘case to answer’ and that the findings of a more detailed study would be of interest and potential benefit to regional, national and international associations, not only within orienteering but for other recreations which use semi-natural countryside.* (lk 4)

Fraas *case to answer* on eelkõige õiguskeeles kasutatav termin, mille eestikeelne sõna-sõnaline vaste võiks olla „põhjendatud kohtumenetlus“. Sellesse konteksti aga nimetatud otsetõlkega saadud vaste ei sobi. Seepärast on originaali veidi vabamalt tõlgendatud ja kasutatud tõlkes ekvivalentset vastet „vajab lisauurimist“, mis annab originaalmõtte sama hästi edasi.

(18a) *National Park Authority* (lk 2)

Eesti-inglise-eesti sõnaraamat pakub sõna *authority* vasteteks „autoriteet, võim, volitus, asutus, institutsioon jne“, millest praegusel juhul on kõige ligilähedasemad „asutus“ ja „institutsioon“. Õige tõlkevasteni jõudmiseks oli oluline mõista, millega eelnimetatud asutus täpsemalt tegeleb. Peale Dartmoori rahvuspargi kodulehega tutvumist otsustati võtta eeskujult Eestis kasutatavast terminoloogiast ja kasutada vastet „koostöökogu“ (Eesti kaitsealad, 2022).

(19a) *Orienteering is a long-standing activity on Dartmoor but, in the last 25 years, the National Park Authority has applied increasing restrictions on the sport, culminating in a **draconian blanket ban** on orienteering during the bird breeding season, which is currently deemed to run from the end of February to mid July.* (lk i)

(17b) Nende oletuste esialgne uurimine näitas, et küsimus **vajab lisauurimist** ning põhjalikuma uuringu tulemused pakuks huvi ja võimalikku kasu nii piirkondlikele, riiklikele kui ka rahvusvahelistele ühendustele, kes on seotud orienteerumise või muu vaba aja tegevusega, mida harrastatakse poollooduslikus keskkonnas.

(18b) rahvuspargi koostöökogu

(19b) Dartmooris on orienteerumine pika traditsiooniga tegevus, kuid viimase 25 aasta jooksul on rahvuspargi koostöökogu spordialale kehtestanud üha rohkem piiranguid. Täna on see päädinud **ülirange ja täieliku** orienteerumise **keeluga** lindude pesitsusajal, mis praeguse seisuga kestab veebruari lõpust juuli keskpaigani.

Selles lauses on uuringu autor kasutanud fraasi *draconian blanket ban*, mis koosneb tegelikult kahest osast – *draconian* ja *blanket ban* –, millest viimane on idioom.

Otsetõlkes on *draconian* „drakooniline“, mis ei anna aga öeldut arusaadavalt edasi. Sõna „drakooniline“ sünonüümid on „karm“, „ülirange“ või „julm“ (VSL *sub* drakooniline). Selleks, et lause mõte jõuaks lugejani, otsustati siin kasutada vastet „ülirange“.

Idioomi *blanket ban* ei saa otse eesti keelde tõlkida, sest nii kaotab fraas mõtte (otsetõlkes „teki keeld“). Merriam-Websteri veebisõnastikus on idioomi selgitus järgmine:

effective or applicable in all instances or contingencies

Veebisõnastikust leitud tähendust silmas pidades annaks kõige lihtsamalt mõtte edasi ekvivalentne väljend „täielik keeld“.

Kui fraasi *draconian blanket ban* esimene pool viitab magistritöö autori arvates sellele, kui ranged kehtestatud piirangud on, siis teine pool keelu ulatusele. Nii sündiski tõlkevaste „ülirange ja täielik keeld“.

(20a) *Walking is taken as the **base line** activity accepted as appropriate.* (lk 7)

(20b) Kõndimist võib pidada selliseks tegevusalaks, mis on kõigile vastuvõetav.

Lause esimene tõlkevariant oli järgmine: „Kõndimist võib pidada selliseks tegevusalade lähtepunktiks, mis on kõigile vastuvõetav“. Teksti toimetamisel jättis fraas „tegevusalade lähtepunkt“ väga kohmaka mulje ja tekitas küsimuse, mida see tähendab ja mida uuringu autor sellega öelda on tahtnud. Kõige lihtsam ja ka mõistlikum lahendus tundus jätta ingliskeelne fraas *base line* tõlkimata, sest see on kujundlik väljend ega anna lausele selles kontekstis midagi juurde. Lõppversioon aga annab töö autori arvates mõtte väga hästi ja selgelt edasi.

(21a) *It is indeed an activity which has enjoyed authority and influence built up over several centuries and has taken place ‘as of right’ without being subject to the control measures placed on other activities.* (lk 11)

(21b) Tegemist on tõepoolest sajandite jooksul lugupeetud ja suure mõjuvõimuga tegevusalaga, mida peetakse „õigustatud“ tegevuseks ilma, et seda oleks teiste harrastustegevustega samamoodi kontrollitud.

Merriam-Websteri sõnaraamatu järgi on fraas *as of right* eelkõige õiguskeeles kasutatav idioom, mille tähendust selgitatakse sõnaraamatus järgmiselt: *according to what is legally correct*.

Kuigi tegemist on õiguskeelde kuuluva fraasiga, ei ole praeguse teksti puhul tegemist õigustekstiga, mis andis võimaluse fraasi vabamalt tõlgendada. Idioomi sõna-sõnalt eesti keelde tõlkida ei ole võimalik, kuid fraasi mõtte edasiandmiseks tundus mõistlik kasutada ekvivalentset sõna „õigustatud“. Sõnal „õigustama“ on EKSS-i järgi kolm definitsiooni:

- 1) kellegi (ebaõigeks arvatavat) tegu, käitumist vms. põhjendama, kedagi v. midagi välja vabandama;
- 2) millelegi vastav v. millegi vääriline olema;
- 3) (millegi kohta; koos enesekohase asesõnaga end v. ennast:) õigeks, otstarbekaks, vajalikuks, sobivaks vms. osutama.

Magistritöö autori arvates sobivad kõiki kolm definitsiooni selgitama eespool mainitud idioomi *as of right*. Tõlgitava lause kontekstist võib välja lugeda, et nimetatud jahipidamise viis on harrastus, mida peetakse piisavalt väärlikaks ja traditsiooniliseks, et selle toimumist võibki pidada õigustatuks. Seetõttu kujuneski välja tõlkevaste „õigustatud“.

(22a) *However, for exercise only, to investigate how sensitive the comparative conclusions are to this nature of adjustment, quasi-numerical coefficients are accorded as follows: [...]* (lk 19)

(22b) Kuid **asja ilmestamiseks** ja uurimiseks, kuidas selline kohandamine mõjutab võrdlevaid järeldusi, kasutati järgmisi **suhtarve**: [...]

Näites on esile toodud kaks fraasi – väljendid *for exercise only* ja *quasi-numerical coefficients*, millest esimene oli originaaltekstis kursiivis.

Kujundliku väljendi *for exercise only* otsetõlge on „ainult treeninguks“. See, et fraas oli teksti sees kursiivis, aitas mõista, et tegemist on kujundliku väljendiga, mille otsetõlge ei tule kõne alla. Õige tõlkeni jõudmiseks oli oluline mõista, mida lausega öelda on tahetud. Tekstis räägitakse teisest uuringust, mida reaalselt ei eksisteeri. Originaalteksti ehk uuringu autor on aga saanud kätte andmed, mida ta soovib teoreetiliselt rakendada ja nende abil varem mainitud probleemi näitlikustada.

Fraas *quasi-numerical* on kasutusel matemaatikas ja seotud erinevate võrranditega. Täiend *quasi* tähendab millelegi sarnanemist (Cambridge Dictionary *sub quasi*). Kui panna see kokku sõnaga *numerical*, siis oleks selle tähendus justkui „numbrile sarnane“. Sõna *coefficient* tähendab matemaatikas „suhtarvu“. Kuna sõna „suhtarv“ definitsioon juba väljendab, et tegemist on arvulise näitajaga, siis on fraas *quasi-numerical* tõlkest välja jäetud.

(23a) *This is consistent with the Ramblers' Association statement that walkers seek access to upland areas not just on **Rights of Way** but with freedom to roam.* (lk 8)

(23b) See kattub Matkaliidu (ingl k Ramblers' Association) avaldusega, mille järgi soovivad kõndijad mägismaale jõudmiseks lisaks **avalikult kasutatavatele teedele** kasutada võimalust vabalt ringi kõndida.

Fraasil *rights of way* on Briti inglise keeles mitu tähendust (Collins Dictionary *sub* right of way):

- 1) *the right of one vehicle or vessel to take precedence over another, as laid down by law or custom*
- 2) *the legal right of someone to pass over another's land, acquired by grant or by long usage*

Esimene neist tähistab eesti keeles sõidueesõigust (EKI inglise-eesti sõnastik *sub* right of way). Sellesse konteksti nimetatud termin ei sobi, sest lause sisu viitab matkajate liikumisharjumustele, millel pole sõitmise või sõidueesõigusega mingit seost. Seetõttu peab keskenduma Collins'i veebisõnastikust leitud teisele tähendusele. Vabalt tõlkides viitab teine punkt õigusele jalutada eraisikule kuuluval teel.

Õigusterminitel on erinevates keeltes enamasti kindlad vasted, mistõttu otsustati ka siin kasutada täpset terminoloogiat. Riigi Teatajast selgus, et Eestis eristatakse kahte tüüpi teid, mida võivad kasutada kõik inimesed. Esimene on „avalik tee“ ja teine „avalikult kasutatav tee“. Neist esimene tähistab riigi või kohaliku omavalitsuse omandis olevat teed, teine aga avalikku ja erateed. Võttes aluseks Collins'i veebisõnastiku teise tähenduspunkti, otsustati fraas *rights of way* tõlkida kui „avalikult kasutatav tee“.

(24a) *This equivalence of two letterboxers and a club-sized orienteering event may be scaled, **with caution**, to more letterboxers in a single day and larger orienteering events.* (lk 21)

(24b) Sellist kahe matkapeituse harrastaja ja klubi korraldatud orienteerimisürituse võrdlust saab **mõõdukalt** rakendada ka suuremale hulgal matkapeituse harrastajatele ja suurematele orienteerumisüritustele.

Näitelauses sisalduv ingliskeelne sõna *caution* viitab ettevaatusele või hoiatusele (EKI inglise-eesti sõnastik *sub caution*), mis selle lause konteksti aga kuidagi ei sobi. Originaallause mõte on see, et sellise ökoloogilise mõju võrdluse tulemusi saab mingil määral rakendada ka suurema osalejate arvuga üritustele, sest mõju suureneb paralleelselt osalejate arvuga. Selleks, et väljendada mõningat ettevaatust otseste võrdluste tegemisel, otsustati kasutada eesti keeles väljendit „mõõdukalt“. Sõna „mõõdukas“ viitab mitteliialdamisele ja mitte äärmustesse minemisele, mis sobib hästi selle lause konteksti (EKSS *sub* mõõdukas).

(25a) *A possible answer is that the seasonal banning of orienteering has political intent, to encourage **informally conducted activities to follow suit.*** (lk 23)

(25b) Võimalik vastus on see, et orienteerumise hooajalisel keelustamisel on poliitiline tagamõte, millega loodetakse **mitteametlike tegevusalade harrastajaid neist piirkondadest eemale tõrjuda.**

Näites on esile toodud pikk fraas, mille saab analüüsimiseks jagada kaheks osaks, kuid selle tõlkimiseks peab täielikult mõistma nende omavahelist seost. Need kaks osa on *informally conducted activities* ja *follow suit*.

Fraas *informally conducted activities* esineb tekstis korduvalt, kuid veidi teises sõnastuses – *informal activities* ja tähistab „mitteametlikke tegevusalasid“.

Fraasi *follow suit* eestikeelne tähendus on „järgi tegema“ või „kellegagi samamoodi käituma“ (EKI inglise-eesti sõnastik *sub follow suit*).

Näites esile tõstetud fraasi tõlkimise muutis keerukamaks see, et tegevus ise ei saa millegi/kellegi moodi käituda või samamoodi tegutseda. Seetõttu oli vajalik lause mõte veidi pikemalt edasi anda ja vaadata kogu konteksti. Lause algab sellega, et orienteerumine on kindlatel hooaegadel keelustatud, mis tähendab üldjoontes seda, et siis ei või Dartmooris viibida ühtegi orienteerujat. Sellest sündis mõte tuua tõlkesse isikulise tegumoe vorm ehk selle konkreetse näite juhul harrastajad. Fraasi *follow suit* tõlkimine „kellegi eeskujul tegutsemiseks“ ei olnud samuti kohane, sest lause mõte seisneb selles, et rahvuspark soovib vabaneda nii orienteerujatest kui ka teiste mitteametlike tegevusalade harrastajatest. Nii otsustati selle asemel kasutada tõlkes koos lisandusega hoopis väljendit „neist piirkondadest eemale tõrjuma“.

3.4. Illustratsioonid ja tabelid

Uuringus oli kokku 4 illustratsiooni ja 4 tabelit. Üks tabelitest jäi juba tõlgitavate peatükkide üle otsustamisel valikust välja. Ülejäänud illustratsioonid ja tabelid on aga ka sihtteksti sisse jäetud.

Neljast uuringus sisalduvast illustratsioonist kaks on väljavõtted kaardist. Esimene neist annab ülevaate Suurbritannia edelaosast, kus asub Dartmoori rahvuspark. Teine illustratsioon näitab Dartmoori keerukat maastikku ja kolmas on pilt kirjakaardimänguga seotud pitsatijäljendi näidise. Viimasel uuringus kasutatud illustratsioonil on näha Haytor Rocki ronimisrajad.

Esimest ja kolmandat illustratsiooni on uuringu autor ilmselt kasutanud piltlikustamiseks ja nende väljajätmine ei mõjutaks kuidagi tekstist aru saamist. Sellegipoolest on uuringu autor pidanud vajalikuks need oma töösse lisada, mistõttu on need illustratsioonid ka tõlketeksti sisse jäetud. Üks otsustav tegur oli ka see, et kuna originaaltekst oli veebist kättesaadav, siis ei valmistanud illustratsioonide kätte saamine probleeme ja nende kvaliteet ei kannatanud.

Tõlgitud tekstis oli kolm tabelit. Kui illustratsioonide puhul oli nende sihtteksti alles jätmine magistr töö autori enda valik, siis tabelid on selle konkreetse uuringu puhul väga olulised. Eriti tähtis on töö autori arvates esimene tabel, mis annab kõikidest vaba aja veetmise viisidest kokkuvõtliku ülevaate. Nii on lugejal andmeid kerge hoomata, samuti tuleb hästi esile võrdlusmoment. Tabelites 2 ja 3 on erinevad tegevusalad järjestatud maastikul veedetud tundide ja ökoloogilise mõju alusel. Tabelid annavad üheselt arusaadavalt kogu vajaliku info edasi.

Tabelite puhul on oluline märkida ka seda, et neile on tekstis mitmes kohas viidatud. See tähendab, et nende välja jätmine sihttekstist ei ole mingit juhul õigustatud.

3.5. Järeldused

Analüüsi abil otsiti töös vastust kolmele uurimisküsimusele. Esimene uurimisküsimus oli seotud keskkonnateemaliste terminitega. Teine uurimisküsimus otsis vastust sportlike harrastustega seotud terminite tõlkimisele. Tekstis oli kirjeldatud palju selliseid sportlikke vaba aja veetmise viise, mida Eestis ei harrastata ja mis on Ühendkuningriigist kas alguse saanud või seal väga populaarsed. Kolmas uurimisküsimus oli seotud illustratsioonide ja nende rolliga tõlgitud teksti toetamisel.

Erialaterminoloogia tõlkimine on keeruline ja selle magistritöö raames oli tõlkija ülesanne anda teave edasi küll võimalikult täpselt, kuid nii, et teksti lugemine sujuks ladusalt ja oleks võimalikult lugejasõbralik.

Tõlkimise ajal kasutati Vinay ning Darbelneti tõlkemeetodeid, millele tugineti ka tõlkeanalüüsis. Selle lähteteksti puhul sai kasutada mitut nende sõnastatud meetodit. Kolme gruppi jaotatud (sporditerminid, keskkonnaterminid ja muud, mis ei kuulu nende kahe alla) terminite ning fraaside tõlkimisel võis märgata väikeseid sarnasusi. Kuna väga paljud spordiga seotud terminid ja väljendid võivad sihtkeelse teksti lugejale olla võõrad, kasutati nende puhul kaudse tõlke erinevaid meetodeid – adaptsooni, modulatsiooni ning nende kahe segu. Nagu Vinay ja Darbelnet oma raamatus välja toovad, võivad erinevad meetodid omavahel seguneda ning neid on mõnel juhul raske teineteisest eristada. Keskkonnaterminite ja väljendite tõlkimisel oli võimalik kasutada veidi enam otsetõlke meetodeid, sest nii mõnelgi ingliskeelsel terminil on eesti keeles olemas sõna-sõnaline vaste. Samas oli selle valdkonna terminite hulgas ka selliseid, mille puhul polnud mugavam viis kasutada laensõnu alati kõige parem lahendus. Näiteks võivad terminid „intrusiiv“ ja „edaafiline“ lugejale võõrad olla, mistõttu otsustati neid tekstis mitte kasutada.

Mõnel juhul oli aga abi hoopis pikemalt lahti seletamisest. See oli abiks näiteks sportlike harrastustega seotud terminite ja fraaside tõlkimisel, mis on sihtgrupi lugejale võõrad kultuurilise erinevuse tõttu. Näitena saab tuua tekstis esinenud erinevad jahipidamise liigid, mis on lähteteksti sihtgrupile tuttavad. Neid väljendatakse kõige rohkem paari sõnaga ning nende liikide erinevustest arusaamiseks peab olema kursis lähteteksti kultuuriruumiga. Seetõttu peeti tõlkimisel silmas, et kasutatud väljendid ei oleks tavalised sõna-sõnalised tõlked, vaid ka nende taga olev mõte tuleks arusaadavalt esile. Keskkonnaterminite tõlkimisel oli küll otsetõlke võimalusi rohkem, kuid spordiga seotud terminite puhul pidi tõlkija tegema otsuse selle põhjal, kui arusaadav võiks olla sõna-sõnaline vaste tavalisele inimesele. Selleks, et tõlketeksti lugeja saaks nendest erinevustest aru, otsustati mõned terminid pikemalt lahti seletada.

Sellistes näidetes välja toodud tõlkeprobleemide lahendamiseks, mis ei kuulunud kumbagi gruppi, tuli aga mõnikord mõelda laiemalt. Mõnda terminit ei saanud otse tõlkida, sest tegemist oli kas idioomide või lause konstruktsioonidega, mida pidi vabamalt tõlgendama. Sellisel juhul kasutatakse tavaliselt ühte kahest meetodist – kalka või ekvivalentsi. Kuna eesti keeles nende väljendite sõna-sõnalisi vasteid ei eksisteeri, kasutati tõlkes ekvivalentseid väljendeid.

Vermeeri ja Newmarki seisukohtadele ning Vinay ja Darbelneti tõlkemeetoditele tuginemise eesmärk oli luua terminoloogiliselt täpne ja lähtetekstile sarnane tõlge, mis oleks

arusaadav kõigile. Magistritöö autor usub, et see eesmärk sai eelmainitud teoreetiliste lähtekohtade abil tõlkides täidetud.

Kolmas uurimisküsimus oli seotud illustratsioonide ja tabelite ning nende rolliga tekstis. Siinkohal on töö autor seisukohal, et illustratsioonid on tekstis eelkõige räägitu piltlikustamiseks, samas kui tabelid annavad hea kokkuvõtva ülevaate. Kuna tegemist oli võrdleva uuringuga, siis tähendas see seda, et erinevad tegevusalad on erinevate kriteeriumite alusel seotud mingi kindla arvvärtusega. Lahti seletatud tekst on kokkuvõtvalt ja arvuliselt välja toodud tabelites. Selliste andmete tabelisse kandmine ongi kõige õigem teguviis ja on ka lugejale tekstist arusaamiseks ja kinnitamiseks kasulik.

Kokkuvõte

Magistritöö eesmärk oli tõlkida Rahvusvahelise Orienteerumisföderatsiooni palvel tehtud uuringu valitud peatükid ja analüüsida tõlkimisel esinenud probleeme.

Magistritöö koosneb kolmest suuremast peatükist. Esimeses peatükis on sihttekst, teises peatükis teoreetiline taust ja kolmandas analüüsitakse esinenud tõlkeprobleeme. Sissejuhatuses on tutvustatud orienteerumist ja käsitletud küsimust, miks uuringu tõlkimine võib oluline olla.

Teoreetilises osas on tutvustatud erinevaid tekstitüüpe ja selgitatud, millise tekstitüübiga on uuringu puhul tegemist. Samuti on iseloomustatud informatiivseid tekstitüüpe. Kuna tegemist ei ole klassikalises mõttes teadustekstiga, siis otsustati tugineda nii Vermeeri kui ka Newmarki esitatud teoreetilistele seisukohtadele. Veidi täpsemalt tutvustati teoreetilises osas Vinay ja Darbelneti tõlkestrateegiaid ning nendega seostuvaid tõlkemeetodeid, mida on kokku seitse. Iga meetod peaks sobima erinevat tüüpi terminite, väljendite ja lausete tõlkimiseks, kuid nimetatud meetodid võivad ka omavahel seguneda.

Kokkuvõtlikult võib öelda, et spordiga seotud terminite tõlkimiseks kasutati sarnaseid tõlkemeetodeid, sama võib öelda ka keskkonnaterminite kohta. Sporditerminite puhul võib selgitus peituda teistsuguses kultuuriruumis, keskkonnaterminite puhul aga tekstist arusaadavuses ja väljakujunenud ning tuttavate tõlkevastete olemasolus. Magistritöö autori arvates oli nende meetodite kasutamise tulemuseks kõige ladusam ja arusaadavam sihttekst.

Tõlkeprobleemide analüüs on jagatud nelja ossa. Esimeses osas on käsitletud sportlike harrastustega seotud termineid ja fraase. Tekstis oli mainitud palju selliseid harrastusi, mis on kas Ühendkuningriikidest alguse saanud või seal väga populaarsed. Mõned neist on eesti kultuuriruumile ja lugejale väga võõrad ning kuna neil otsest eestikeelset vastet ei ole, pidi nende puhul kasutama loominguilisust. Tõlkeprobleemide teises osas on analüüsitud erinevaid keskkonnatermineid ja fraase. Siin oli peamine eesmärk täpsus ja arusaadavus. Tõlkeprobleemide kolmandas osas on käsitletud tõlkeprobleeme, mis ei kuulunud kahe varem mainitud valdkonna alla. Tõlkeprobleemide neljandas osas arutletakse pikemalt uuringus sisalduvate illustratsioonide ja tabelite üle. Samuti on põhjendatud, miks otsustati need kõik tõlkesse sisse jätta.

Magistritöö autor usub ja loodab, et eelkõige on eesti keelde tõlgitud uuringust abi orienteerumisvõistluste korraldajatele. Uuring pärineb küll aastast 2005, kuid on ökoloogilisest seisukohast siiani oluline. Diskussioon orienteerumisspordi üha suureneva populaarsuse ja loodushoiu vahel on aina teravam ja see uuring annab kindlasti nii mõnelegi argumendile

toetuspinna. Arutelude argumenteerimisel on sellest uuringust kasu, sest probleemid, loodusvöönd ja loomadega seonduv on Eestiga vägagi sarnane.

Kirjanduse loetelu

Esmane allikas:

Parker, Brian Henry 2005. *Comparison of the environmental impact of orienteering and other off-track recreations in the Dartmoor National Park*. Soome: International Orienteering Federation. Kättesaadav:

<https://onedrive.live.com/embed?resid=663580750D0C0BCE%2115939&authkey=!ABdgy9LFFF5Yf-4&em=2&wdHideHeaders=True&wdDownloadButton=False>

Teisesed allikad:

Collins Dictionary 2022. Kättesaadav <https://www.collinsdictionary.com/>

van Doorslaer T. 2015. *Hoiakud tõlkimise kohta ehk kuidas defineeritakse tõlkimist*. Keel ja Kirjandus, 4, 238–247.

Du X. 2012. *A Brief Introduction of Skopos Theory*. Theory and Practice in Language Studies, Vol. 2, No. 10, 2189-2193

Dartmoori rahvusparki koduleht. Kättesaadav <https://www.dartmoor.gov.uk/home>

Eesti Entsüklopeedia. Kaljuronimine. Kättesaadav <http://entsyklopeedia.ee/artikkel/kaljuronimine>

Eesti-inglise-eesti sõnaraamat. Kättesaadav <https://aare.edu.ee/dictionary.html>

Eesti Jahimeeste Seltsi koduleht. 2022. Kättesaadav <https://www.ejs.ee/jahikoerad/>

Eesti kaitsealad. 2022. *Alutaguse rahvusparki koostöökogu*. Kättesaadav <https://kaitsealad.ee/et/kaitsealad/alutaguse-rahvuspark/kohalikule-18/alutaguse-rahvusparki-koostookogu>

Eesti keele seletav sõnaraamat, EKSS. Kättesaadav <https://www.eki.ee/dict/ekss/>

Eesti Orienteerumislidu koduleht. Kättesaadav <https://orienteerumine.ee/>

Eesti Teadusinfosüsteem. 2022. *Eesti allikasood – seisund ka kaitseväärtused*. Kättesaadav <https://www.etis.ee/Portal/Projects/Display/b685f115-2736-48b6-bab4-71153484a149>

EKI inglise-eesti sõnastik 2022. Kättesaadav <http://www.eki.ee/dict/ies/index.cgi>

- Hermann, Elo 2014. *Lindude pesad ja munad*. Eesti Ornitoloogiaühing, lk 4–5. Kättesaadav https://www.eoy.ee/img/pesad_ja_munad.pdf
- LIFE Viva Grass projekti koduleht. 2022. *Teoorias kasutatud terminid*. Kättesaadav <https://vivagrass.eu/ee/lessons/terms-used-in-the-theory/>
- Merriam-Websteri veebisõnastik. Kättesaadav <https://www.merriam-webster.com/>
- Newmark P. 1988. *A textbook of Translation*. Prentice HaH International vUIO Ltd, 40–47
- Newmark P. 1991. *About Translation*. Multilingual Maters Ltd. Lk 10
- Newmark P. 2001. *Approaches to Translation* [M]. Shanghai foreign language education press, lk 12–13
- Ordnance Survey 2016. Using the National Grid. Kättesaadav <https://www.ordnancesurvey.co.uk/documents/resources/guide-to-nationalgrid.pdf>
- Orienteerumisklubi Ilves koduleht. Kättesaadav <https://www.okilves.ee/index.php>
- Panou D., 2013. *Equivalence in Translation Theories: A Critical Evaluation*. Theory and Practice in Language Studies, Vol. 3, No. 1, lk 2
- Reiss, Katharina. 2004. Type, kind and individuality of text. Decision making in translation. – Lawrence Venuti (toim.). *The Translation Studies Reader*. London: Routledge, lk 164. Kättesaadav https://translationjournal.net/images/e-Books/PDF_Files/The%20Translation%20Studies%20Reader.pdf
- Riigi Teataja. 2020. Erateede avalikuks kasutamiseks määramise kord. Kättesaadav <https://www.riigiteataja.ee/akt/401122020032?leiaKehtiv>
- RMK Orienteerumispäevakud. Kättesaadav <https://paevakud.ee/>
- Slisko, Josip; Dykstra, Dewey I., Jr. 1997. The Role of Scientific Terminology in Research and Teaching: Is Something Important Missing? *Journal of Research in Science Teaching*. USA: John Wiley & Sons Inc, lk 655–656. Kättesaadav [https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1002/\(SICI\)1098-2736\(199708\)34:6%3C655::AID-TEA7%3E3.0.CO;2-M](https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1002/(SICI)1098-2736(199708)34:6%3C655::AID-TEA7%3E3.0.CO;2-M)
- Zheng W. 2017. *Translation Strategies for Texts of Science and Technology*. Atlantis Press. Lk 32–36

The Guardian 2013. *Get hashing: join a club that takes drinking as seriously as running*. Kättesaadav <https://www.theguardian.com/lifeandstyle/the-running-blog/2013/jun/18/ hashing-club-drinking-running-fitness>

The Hunting Act for enforcement professionals. 2022. Drag Hunting. Kättesaadav <https://www.huntingact.org/hunting/drag-hunting/>

The Ramblers' Association. 2022. *Our history*. Kättesaadav <https://www.ramblers.org.uk/about-us/our-history.aspx>

Vermeer, Hans J. 2004. Skopos and comission in translation action. – Lawrence Venuti (toim.). *The Translation Studies Reader*. London: Routledge, lk 222. Kättesaadav https://translationjournal.net/images/e-Books/PDF_Files/The%20Translation%20Studies%20Reader.pdf

Vinay, Jean-Paul; Darbelnet, Jean. 1995. Comparative Stylistics of French and English. A methodology for translation – Sager, Juan C.; Hamel, M. J. (tõlkinud ja toimetanud). *Benjamins Translation Library (BTL)*. John Benjamins Publishing Company. Amsterdam/ Philadelphia, lk vii–40. Kättesaadav <https://vdoc.pub/download/comparative-stylistics-of-french-and-english-a-methodology-for-translation-4eurepshsc50>

Võõrsõnade leksikon (VLS) 2012. Kättesaadav <https://www.eki.ee/dict/vsl/>

Summary

University of Tartu

College of Foreign Languages and Cultures

Anna-Maria Sarap

Rahvusvahelise Orienteerumislidu keskkonnauuringu valitud peatükkide tõlge ja tõlkeprobleemide analüüs

Translation of selected chapters from the report by the International Orienteering Federation and an analysis of the translation problems

Master's thesis

2022

The aim of this master's thesis was to translate selected chapters from the report by the International Orienteering Federation from English into Estonian and to analyse translation problems. The author concentrated on different environmental and sport related terms and the best methods to translate them. The master's thesis is divided into three major chapters.

The first chapter contains the translated text. The second chapter gives a detailed overview of the theoretical and methodological background. The author covers the topic of informative texts and methods used to translate them. Both Peter Newmark's translation method and Hans Vermeer's *skopos*-theory are used to translate and later analyse the text and the used terminology. The theoretical background also describes the translation strategies and methods of Vinlay and Darbelnet, which are suitable for translating different types of texts. In conclusion, similar translations methods were used for sports-related terms. The same can be said for environmental terms and phrases. Sometimes, these methods were mixed.

The third, analysis chapter, is divided into five subchapters. The first subchapter is dedicated to sport related terms and phrases, the second to environment related terms and phrases. All the other terms and phrases that did not fit into the category of sport or environment are discussed in the third subchapter. The fourth subchapter gives an overview of the illustrations and tables in the translated text and explains why they all were also included in the target text. Lastly, the final subchapter summarises conclusions drawn from the analysis.

The paper concludes that translating different terms and phrases requires different translation choices and methods. Each term and phrase was analysed separately and translated to make the text terminologically correct but easy to read for the target audience.

Olen lõputöö kirjutanud iseseisvalt. Kõigile töös kasutatud teiste autorite töödele, põhimõtteliste seisukohtadele ning muudest allikaist pärinevatele andmetele on viidatud.

Autor: Anna-Maria Sarap

.....

(allkiri)

.....

(kuupäev)

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Anna-Maria Sarap

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Rahvusvahelise Orienteerumisliidu keskkonnauuringu valitud peatükkide tõlge ja tõlkeprobleemide analüüs“, mille juhendaja on Piret Rääbus,

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Anna-Maria Sarap

28.06.2022